

EESTI KEEL

Akadeemilise Emakeele Seltsi ajakiri

Toimetus:
Tartu, Maarjamõisa 44, tel. 12-56.

Talitus:
Tartu, Lutsu 10, tel. 10-48

16763. N. n. hilisdiftongitest.

Eestis kui ka lähemais sugukeeltes esineb teatavasti nähe, et intervokaalse konsonandi kao tagajärjel eelmise ja järgneva silbi erisugused vokaalid satuvad kõrvu, kujundades n. n. hilisdiftongeid:

eestis: (*madü:*) *maod* (< *maoſ*), (*mägi:*) *mäed* (< *mäyet*), (*ubä:*) *oa ~ ua* (< *uβan*), (*üile:*) *öelda* (< *iutteltak*), *õigeid* (< *oikeidita*), *vaŗbaŗil* (< *varpahilla*) jne.;

soomes: *joet* (< *ioyet*), *väestä* (< *väyestä*), *ruis* (< *ruyis*), *murd. maon* (< *maoſ*), *siellä* (« *si-yällä*) *hampaita* (< *hampahita*), *etsiä* (< *etsidä*), *oluen* (< *oludēn*), *oikeuden* (< *oike-sudēn*), *murd. kevdellä* (< *kevdellä*) jne.;

vadjas: *eb näü* (< *näyūk*), *seassa* (< *sodasta*), *naod* (< *nadoſ*), *sueđ ~ sueđ* (< *sudēt*), *piä* (< *pidäk*), *tšäed* (< *kädet*), *säteitä* (< *säteyitä*), *lapiä* (< *lapida*), *varkaita* (< *varkahita*) jne.;

karjala-aunuses: *näen* (< *näyen*), *iaon* (< *iayon*), *labia* (< *lapida*) jne.;

vepsas (vähesel määral): *tšortteab* (< *-tšä-*) 'kurat teab';
liivis (vähesel määral): *täiz* (-*tägitz*) 'jälle, taas', *midaiđ* (~ *midagiđ*).¹

Kui intervokaalne konsonant (üksik või geminaat) kaob, siis hääldatakse kao tagajärjel niiviisi kõrvu sattunud vokaale,

¹ Vadj., karj.-aun., veps. ja liivi näited siin on tsiteeritud diftongilistena või mittediftongilistena, seda mööda nagu neid vastavate keelte uurijad — L. Kettunen ja H. Ojansuu — on esitanud.

olgu need erisuguse või samasuguse kvaliteediga, esialgu muidugi kahes eri silbis: *sudēt* > *su.ēD mõttēlda* > *mō.ēlda*, *piyan* > *pi.ā*, KuusNeemede *elā.ēs* (< *elādessä*), Kri *pūme.ēl* (< *pimedällä*), Urv *mage.īD* (< *makeđita*), *ligē.ēs* (< *likeđaksti*), karj.-Rug. *re.ēt* (< *reyet*) jne. Kahe kõrvuti esineva vokaali kuuluvus eri silpidesse, s. o. vokaalide eralduvus ilmneb siin nähtavasti selles, et järgnev vokaal algab uue, tuntava ekspiratsioonitõukega¹ ja et mõlema vokaali vahel häälepaelte helisemine õige lühikeseks pilguks katkeb.² On aga kõigiti mõistetav, et kahte silpi kuuluvate vokaalühendite pikemaajajooksuliselt korduv hääldamisel, eriti hooletumas ja kiirematempolises kõnes³, järgneva vokaali uus ekspiratsioonitõuge kaldub aegamööda nõrgenema ja kõrisõlme helisemisel sündiv katke (paus) assimilatiivselt kaduma, s. o. mõlemad sama- või erisugused vokaalid hääldatakse lõpuks sama ekspiratsioonitõukega ja pideva heliga, s. o. samas silbis, pika vokaalina, resp. diftongina: *padat* > *pa.āD* > *pāD*, *kođok* — *ko.ō* > *kō*, *siđon* > *si.ōn* > *siōn*, *varkahita* > *varga.īD* > *vařga.īD*. Hääliku-füsioloogiliselt on kõigiti mõistetav, et see üheks silbiks sulamine on hõlpsamini ja kiiremini toimuv nõrgemalt rõhutatud silpides, eestis ja sugukeeltes seega siis järgsilpides, ja seda suurema soodustusega, mida vähemini on järgsilp rõhutatud; pearõhulises silbis aga siis, kui kõrvusattunud vokaalide kvaliteet on sama. Nõnda ongi arusaadav, et meil tegu on nimelt diftongitega ja pikkade vokaalidega säärestel juhtudel nagu eesti *pāD*, *ōlda*, *māD* (< *mā.ēt*), *rēD*, *kāda.īta* (< *kādo-*), *vařga.īD*, sm. *hampa.īta*, vadj. *sāte.īta*, *pāD* jne.

¹ Vt. E. Sievers, Gr. d. Phon.³, lk. 141 (§ 19, 1): „Vokale, welche zwei verschiedenen Silben angehören, werden dadurch schon hinreichend auseinander gehalten, dass der zweite durch einen deutlich getrennten neuen Exspirationshub eingeführt wird. Der Gleitlaut ist dabei kaum vernehmbar, weil zwischen den beiden Stößen die Expiration sehr geschwächt ist.“

² Kõrvuti esinevaid, kuid kahte eri silpi kuuluvaid, n. n. *hiatus*'ega eralduvaid vokaale leidub m. s. prantsuse keeles: *pays*, *caos*, *caotique*, *caiman*, *caoutchouc*, *déité*, *louer*, *prier*.

³ Vt. E. Sievers, op. cit. seals. ja lk. 144.

Märksa teisiti paistab aga olevat olukord pe arõ hulise silbi vokaali ja järgneva nõrgarõhulise silbi vokaaliga siis, kui need on erisuguse kvaliteediga. Et siin „hilisdiftongite“ diftongilisust endale selgitada, võrdleme eri vokaalühendite puhul hilisdiftongite iseloomu vastavate pärisdiftongite omaga:

au: sa laud laudu, ta laub laud põrandale; ma kaun ärä, võtta kaun ärä; nēd on raud rand; (h)aukkas põesas, kōer (h)aukkas tedä, kukkus aukku; Mar kau (<ka, iu <kaivo) ja saui = savi

äu: (h)aleda näuga kaš näugub

äe: käd kiini terve päev; kül nad näevad õmset päeva

ae: murē rõhub paena, ärä miind paena! sellel pael on pragü, sē paël on pik; toa laest, sedä naest; laen püšsi, maksä laen kiini

õu: (murd. lõgü 'Lerche':) lõuga, (lõüg:) lõuga

õe: mu õel on õel mēs; kõgegē tōega, kõgerdi

oe: kaupleb selle poega, kutsub oma poega

oa: selle soaga ei soä, (kodä:) koas õn koa (= kah) umne

ea: selle veana, ärä veäna!

eu: mēs on teul, siēs on neül (= nõel)

ia: ühes rias, piäses

iu: siun kiini, siunab teišt

ua: (h)eřnest ja uast tänavu uästa põle juutu

ue: ta lueb kueri

Samasugune eriline iseloom on muidugi ka muudel „hilisdiftongitel“, kuigi nende puhul võrrelda ei ole vastavaid pärisdiftongeid:

ao: kaob, laovad, laottan

äo: nõod, nõoga

õa: sõast, (lõg:) lõaga

õo: lõod

io: vios, siovad

eo: peos, seovad, teořtab¹

¹ Mõnede juhtude (ao, io, eo) puhul oleksid teataval määral võrreldavad, kui mitte arvestada kvantiteeti, lühivärtelised diftongid: kaõnad, murd. kiošaita - keõšaita = kiusata, keõdod = kiudud jne.

Võrdlus kolmandaga selgitab siingi nende erinevust pärisdiftongeist: sõnas *kaon* on *ao* kõnesolevas mõttes samasuguse iseloomuga nagu sõnas *kaun* (:kaduma); et viimases aga *au* erineb *au*-st sõnas *kaun*, siis erineb samal määral viimasest ka sõnakuju *kaon*.

Ometi leidub ka juhtumeid, mil algselt eri silpidesse kuulunud erisugused vokaalid on kahtlemata koondunud samaks silbiks, s. o. diftongiks:

1. Kui järgnev komponent on kõrge esivokaal *i*: *aitta* (<*aβitta*-), vrd. *aitta* (<*aittada*); *uittan* (? <*huβittan*), vrd. (rohu) *uittu*; *suittame* (<*suvitta*-); *käima* (<*kävümdä*-), *käittama*; *näittan* (<*näyüttän*), *näikse*; *häittu* (<*häβüüton*); *väikke* (? <*vähikke*), eL *loj* (<*luyin*), *väimes*, li. *täiz*; kaugemal sõnas: *õigeid*, *vaɞbail*, sm. *hampaita*, vadj. *säteitdä*, li. *midaid* jne.

2. Kui järgnev komponent on keskkõrge esivokaal *e* ja sellele järgneb geminaatklusiil: *maetti*, *võettakse*, *kõettud*, vrd. *aetta* (<*aittahan*), *kõekki*; *väetti*. Ka sel korral, kui hilisdiftongi teine komponent on keskkõrge vokaal *e*, millele geminaatklusiili ei järgne, on selle hilisdiftongi hääldamine peaaegu diftongiline, murdeti nähtavasti isegi täiesti diftongiline, eriti kui eelmine komponent on samuti keskkõrge või isegi kõrge esivokaal *õ*, *ü*: *tänä õesi õeldi*, *nēd süēd* (*süed* ?), *ta süēb* (<*sõpi*).

3. Kui hilisdiftong pole mitte kolmandal, vaid teisel silbivältel: *kaõdatta*, vrd. *kaõnad*; *laõdaitta* (<*lado*-), vrd. *laõdaitta* (<*lauitta*-).

4. Kui hilisdiftongit hääldatakse lauserõhutult, erilisema toonitamisetä, hooletult või kiirema tempoga: *o-mast kēst*, *ta laub ki-va*, *õē mē-s ja õē tüttar*, *siub ko-ku*, *piä ki-nni!*

Et suurem osa „hilisdiftongeid“ lauserõhulises asendis pärisdiftongitest kuuldeliselt tõesti erineb, on selgunud vist meile ülemal esitatud võrdlustest. Tekib nüüd küsimus: milles lähemalt seisab see erinevus akustilistes muljetes?

Kõigepealt, mis võimalikku silbirajasse, s. o. häälepaelte helisemise katkesse puutub, ei näi eksperimentaalfoneetika oma praeguste meetoditega meile siin suutvat

selgust anda. Kümograafi kurvidest ei näi silbiraja ilmnevat isegi vokaalõpulisest ja vokaalalgulisest sõna vahel nagu ütlustes *põrgu ühdiid* ja *añna ikka* (vt. Kettunen, Kod. Kons., lk. 63, Fig. 52 ja lk. 64, Fig. 56). Ja üldse silbi mõiste ja seega ka silbi raja kohta pole foneetikud praegu kaugeltki ühel arvamisel: Panconcelli-Calzia¹ eitab silpi foneetilise nähtena hoopis, O. Jespersen² ja P. -J. Rousselot³ ei leia mingit tugikohta, mille najal võiks kindlaks määrata silbi raja; optimistlikumal seisukohal ses küsimuses asuvad P. Fouché⁴ ja A. W. de Groot⁵, kuid neiltki autoreilt ei leia me vastust silbi raja kohta vokaalide vahel.

Ka ekspiratsiooni uue tõuke objektiivseks konstateerimiseks puuduvad teadupärasest instrumentaalfoneetikal praegu veel meetodid ja vahendid.

Kuna keele-elus tegelikult ikkagi mõõduandvad on ainult need akustilised iseäraldused, mis kuulajale on kõrva kaudu tõepoolest tajutavad, mitte aga need, mida ainult instrumentaalsel teel võib konstateerida, siis vist siingi kõige õigem eksperimenteerimine on kuulamine varustamata, kuid vilunud kõrva; ja saadud kuuldeliste muljete erapooletu, eelarvamusteta analüüs.

N. n. hilisdiftongitest ja pärisdiftongitest saadud kuuldeliste muljete lähem eritelu on viinud allakirjutanu veendumusele, et hilisdiftongid erinevad pärisdiftongitest mitte ainult selles, et hilisdiftongi mõlema sugeme vahel kuulduv nagu heli õige lühikest katket⁶ ja et järgnev suge algab uue hingustõukega, vaid et

hilisdiftongite eelmine lüli on kvantiteeditilt pikem kui langevate pärisdiftongite sonant, mis on ülilühike; hilisdiftongite eellüli on

¹ Die experimentelle Phonetik² (1924), lkk. 23, 119.

² Elementarbuch der Phonetik, lk. 153.

³ Principes de phonétique expérimentale (1897—1901), lk. 969.

⁴ Études de phonétique générale (1927), lk. 411.

⁵ La syllabe: Essai de synthèse (Bullet. d. l. Soc. d. Linguistique de Paris, XXVII [1926], lkk. 1—42).

⁶ Mitte nõnda selgesti kuulduvalt kui näit. liivis, intervokaalse *h* jätkajana: *ra'i* (< *rahi*) 'tool', *mi'ed* (< *mēhet*).

aga samavärteline kui sama vokaal sõna tugevas astmes, püsinud konsonandi eel; hilisdiftongite järglülil (konsonant) on aga nähtavasti ligikaudu sama pikk kui pärisdiftongitel järelkomponent sõna tugevas astmes, igatahes tunduvalt pikem kui see komponent nõrgas astmes.

Transkribeeritult esineks siis hilisdiftongi ja pärisdiftongi vahekord järgmiselt¹:

kaun (: *ka^hus*), mõlemas vormis on *a*-d sama pikad, kuid *kä^hun* g. *kä^hna* (? *ka^hna*), *näust* (: *nä^hü*), kuid *nä^hgub*; *laed* (: *la^hi*), kuid *nä^hst*; *õel* (: *õ^hdē*), kuid *õ^hl*; *viana* (: *vi^hä*), kuid *vi^hna* (< *vāna*); *siun* (: *si^hus*), kuid *si^hunab*; *lueb* (: *lu^he-*), kuid *pü^hg* (< *po^hg*) jne.

Konsonandi kao tagajärjel kõrvu sattunud vokaalide hääldamisel mittediftongiliselt või diftongiliselt on mõõduandev muidugi ka asjaolu, kas esineb konsonantkaolisel sõnal ka konsonantpüsiline (ja keeletes teadvuses etimoloogiliselt sellega ühenduses olev) *pendant*, mis soodustab mõlema vokaali eraldi hääldamist ja eelmise vokaali pikemavärtelist hääldamist, või ei esine seda mitte. Nõnda on siis arvatavad hiliskujunenud diftongid sõnades nagu *a^hlema* (< *a^hj^he-*), *õ^hl* (< *ov^hla*), *kõ^hrdi* (? < *kõ^hver^hdi*), *la^hgas*, Kihnu *pi^httõ* 'mööda, ligilähedalt', eL *pi^hтта* jne. täiesti ühtunud pärisdiftongitega.

Nõnda siis tuleks küll vist loobuda n. n. hilisdiftongite seni üldisemalt valitsevast identifitseerimisest kõigil juhtudel pärisdiftongitega ja nende transkribeerimisest nagu viimaseidki (vt. Kettunen, Kod. Vok., lk. 97 jj. ²): *ne^hga*, *lo^hn*, *a^ho*,

¹ Tegelikult ei tarvitseks meil siin transkriptsiooni siiski mitte komplitseerida ega kirjutada *kä^hun*, *vi^häna* *väl^hta*, vaid jätkuks juba, kui „hilisdiftongeid“ pärisdiftongeist seega eraldame, et nende järellülil alla diftongi kaarekest ei aseta: *kaun*, *viana*, kuid *ka^hun*, *vi^häna*. Ostarbekohane oleks aga küll pärisdiftongite nõrga asime lühivärtelist kuju tähistada lühidusmärgiga: *ka^hunav*, *vi^hänä^hta*.

² Kod. Kons., lk. 20, toonitab Kettunen selgesti, et kõrge- või keskkõrge-vokaalse järelkomponendiga hilisdiftongitel olevat kindlasti diftongiline iseloom. Kuna madalama järelkomponendiga hilisdiftongide kohta pole seda eriliselt rõhutatud, võiks järeldada, et autor on nende diftongilisuses kahelnud.

tiql jne. Ometi on võidud näha mõnede sugukeelte puhul ka ettevaatlikumat märkimist mittediftongitena: vadj. *eb nãe, şeassa, saottã, maottunnu, (~maottunnu), en sio, læastia, sued, kuetta, sæettä, tšãed, siled, się* (Kettunen, VajkÄH, lk. 49, 55), karj. *šeašša, ļaon, reān* (Ojansuu, KAÄH, lk. 16) jm.

Et eri foneeme ka transkriptsioonis eraldada, tekkis allakirjutanul juba a. 1924 (vt. Leksik. vahek. eesti murr., I, lk. XIV jm.) tarve kõnesolnud „hilisdiftongeid“ järjekindlalt (peale ülal, lk. 4 nimetatud juhtude) transkribeerida pärisdiftongitest erinevalt. Selle seisukohaga teataval määral on ühinenud ka prof. L. Kettunen oma väärtusliku eesti keele häälikuteloole märksa laiendatud teises trükis (Eestin kielen äännehistoria, 1929, lk. 129, alamärk.): „eihän vokaaliyhtymä *loen, pean* jne. sanoissa sitäpaitsi kaikkialla lienekään supistumatavaksi kehittynyt“. Allakirjutanu tunneb siiski tugevat kahtlust, kas siin murdeti üldse erinevusi on (peale *äe* juhtumi); ka Kodavere murret kõnelejailt ei ole võimalik olnud hilisdiftongite suhtes kuulda muust eestist erinevat hääldamist. Lahkumineku olenevad siin nähtavasti muudest asjaoludest, mida ülemaal juba puudutatud.

Lõpuks lubatagu juhtida tähelepanu sellele, et n. n. hilistekkinud diftongite erilist, harilikkudest, algupärasest diftongitest erinevat hääldamist on märgatud eesti kirjakeele tarvitamisel ja meie keeleõpetustes ka varemalt. Juba H. Stahl tunneb tarvidust neid kirjas märkida erinevalt: *errafäure* = ära kaukse, 'kaob ära' (HH IV, lk. C₂), *teš* (ib., lk. B₉). A. Thor Helle oma grammatikas (Anf. z. E. Spr., lk. 5) toonitab nende vokaalühendite mittediftongilisust: „Ein Strichlein zwischen 2 *Vocalibus* zeigt an derselben Trennung, weiln sie nicht wie ein *diphthongus* zugleich ausgesprochen werden müssen, als: *ka-ub* nicht *kaub*, *ka-iwas* nicht *kaivas*, *Ema-us* nicht *Emaus*“. Ka Hupel oma keeleõpetuses (Ehstn. Sprachl.², a. 1818) tähendab (lk. 6) diftongite puhul: „Zwey solche beysammen stehende Selbstlauter sind nicht immer ein Doppellauter, denn zuweilen werden sie in der Aussprache getrennt und geben 2 Sylben, z. B. *pea* bald; hingegen in *pea* der Kopf

rev. wofür man im dörpt. pä sagt, muss das e etwas hurtiger ausgesprochen werden; aber hea gut, klingt bald einbald zweysylbig. — Billig sollte man dergleichen Trennungen, besonders wo ein Irrthum zu befürchten steht, durch ein Zeichen merklich machen, um nicht ra-ud die Reiser, wie raud das Eisen, zu lesen“. Ka O. V. Masing oma broštüüris „Beitrag zur Ehnstnischen Orthographie“ (1824) soovitab kaht kõrvuti esinevat, kuid eri silpidesse kuuluvat vokaali eraldada diftongitest seega, et eelmistele asetataks esimesele vokaaltähele aktsentmärk: ráud = raod, máud = maod, fáutama = kaotama (kuid raud, faudu). Tegelikult oli Masing seda märkimist tarvitanud ise juba varem, M. Nädd. L. II (1822): Ráutaš (lk. 260). Mittediftongilist hääldust kõnesoleval puhul tunnustab kaudselt ka Wiedemann oma grammatikas (lk. 30): „Um zu bezeichnen, dass zwei zusammenstossende Vocale nicht einen Diphthong, sondern zwei Sylben bilden, hat man sich entweder der Verbindungsstriche bedient, namentlich bei a u (ka - u t a m a, la - u b) oder das Trema (kä u b, mä e t i); das letzte ist, obgleich es das Gefälligere und aus anderen Sprachen schon bekannte ist, später wieder aufgegeben worden“. Hilisemaist grammatikaist näikse hilisdiftongi erilist hääldust puudutanud olevat ainult J. Jõgever, sedagi õige lühidalt (E. k. õpetus, 1904, lk. 34): „Sõna *näü* [nom. nägu], kui ta *u*-ga kirjutud, ei tohi lugeda nagu sõna „*näugima*“, sõna *maole* (sõnast *madu*), kui ta *o*-ga kirjutud, ei tohi ütelda nagu: *ma olen*“.

10. III 29.

Albert Saareste.

Etümoloogilisi märkmeid.

1. Eesti *õletama*

verbi leiame Wiedemann'il tähenduses, 'schelten, ver-wünschen, scheuchen (mit Geschrei), (pt) schicken, treiben', sellest tegijanime *õletajad* 'Weiber aus dem Gefolge der Braut, welche durch Singen und Schreien den Bräutigam und sein Gefolge zurückscheuchen sollen', edasi koguni

oletama = *olutama* 'singen, trällern' ja *õlletama* = *oletama* (huvitav eriti veel uus tähendusvarjund *lapsed ära õ.* 'die Kinder verheirathen', *lapse-õlletamised* 'Taufschmaus'), Räpinas *õlletamma* 'laulma pulma ajal (naised)' (J. A inel o' teade).

Prof. Saareste on isiklikkude murdekogude andmeil juhtinud lahkesti mu tähelepanu veel järgnevaile huvitavaile Kihnu murdeteateteile: *õlõttama* 'paiskama, lükkama, viskama' (*täl õlõttas kahtuse piält ä jne.*), eriliselt veel kõnekäänus *minè õlõtta luõmäd mešä* 'aja l. m. (ilma kisa tegemata siiski)', rahvaluules koguni *õlõttama* 'ära saatma' [?]:

„*tõusõ mieñd ülès ehittämä
ehittämä, õlõttama,
õlõttama, õppõttama.*“

Sama ülestähendaja järele leidub *õlettama* 'hurjutama, sõitlema (kurjalt)' Kosel, *õlettamma* (= *tohoõttamma*) 'hurjutama' Lüganusel, Märjamaal tuntakse nähtavasti vaid tähendusnüansi *laõlu õlettama*, Kullamaalt võiks siia kuuluda *õlettama* 'tühje jutte ajama, sepitsema' (õ- reedab juba teatava tugeva häälikkirjelduse tendentsi siin, samuti nagu S. poolt kirjandusest põimitud *õõlutama* ~? *õõlutama* 'kaasitama' ning Kihnu *õõlõttamine* 'vanade rahvalaulude laulmine, kaasitamine' — viimaseile tundubki juba ligemana sm. *hollata, hoilottaa*).

Nende suuresti erinevate tähendusvarjundite seletamiseks (sõimama, needma — kisaga peletama — saatma, ajama — laulma, trallitama [pulmas]) ja sõna tüvekuuluvuse selgitamiseks peame vähe ringi vaatama sugukeelte alal.

Eesti rahvaluule pulmaõletamisele kõigepealt leiame vaste vadjast, kus rahvalaul annab *elgettaja* (Suomen kansan vanhat runot IV, 3, lk. 773):

*Käzikkaized, mäzikkaized,
Käzikat kala sesared,
Üvä veltē vērakkeized,
Ühsi üvä elgettaja,
Mahzap kahzi käzikkä.*

(... üks hea õletaja maksab kaks kaasikut). Samasse sõnaperesse kuulub karjala *ollotta-* 'työntää, lähettää edemäksi, pois, poistaa': *virrašta ollotettu* 'viralta pois pantu', aun. id. 'työntää t. lähettää kauemmaksi, poistaa', (Genetz'i Tutk. Ven. Karj. kiel. ja Tutk. Aun. kiel.), vepsL (Kettunen'i LVHA) *oygotada* 'saata' (< *oigo*-). Teatavais läänemeresm. keelis on vastavast tüvest kujundatud ka intransitiiv-verb: sm. *oljeta, olkenen~olkean~olkeen* ms. tähenduses 'försvinna oförmodat', o. *pois* 'försvinna, bortkomma, forgås' (Lönnot) karj. *ollota~olota* (tüvi *olgua~uo-*) 'lähteä pois, poikistua, ulota', aun. *ollota* (tüvi *olguo-*) 'poikistua'. Viimaste sm.-karj.-aun.-vepsa kuulub ühte, nagu prof. Mark on lahkesti teatanud, lpN *vuölqget, vuölqam* 'gehen, fahren', Luulaja lp. *vuälke-* 'weggehen, wegfahren'.

Esitatud sugukeeleandmete põhjal on ilmne, et käsiteldava eesti verbi alg tähendus on olnud 'saatma'. Eesti-vadja 'pulmaõletajagi' on algselt tähendanud vaid mõrjsja 'saatjanaist', laulmise-trallitamise mõiste on selle 'saatjanaise' tegevusest hiljem üldistatud kõnealusesse verbi. ('Minema saatma' > 'kisaga peletama' tähendusnihkumine on kergesti mõistetav. Sellevastu on vähe raskem seletada 'saatma' üleminek tähendusnüansile 'sõimama, needma, vanduma', aga õnneks siiski mitte võimatu. Sõimates või vandudes ju 'saadetaksegi' õige mitmele poole (*mine metsa! mine põrgu[sse]! käi kuradile!* jne.).

2. Lõunaeesti *siug* 'madu'

sõnal, Wiedemann'i *siug* gen. *siuu, siuvu (siuvu)* (d) 'Schlange, fig. dünn zulaufendes Ende der Bastelschnur', ei ole nähtavasti otseseid samatähenduslikke vasteid sugukeelis. Hääliliselt võiks tema rinnastada sm. *siuu*, karj. *šivuu* 'külg' sõnaperega. Vrd. sm. *povi, ovi, savu* - e. *põu* < *povvi (vrd. gen. murdeti *põvve*, ill. *põvve* jne.), *õu* < *ovvi (vrd. murdelist gen. *õvve*, ill. *õvve*), lõunaeesti (Wiedemann'il) *sau* gen. *savvu* (d) (*sauu*) 'Rauch, Qualm', niisama on ootuspärane ka sulgudes antud Wied. kaju *siuv(u)* (vrd. *sauu*). Oodatava nominatiivi *siu (vrd.

põu, õu, sau!) resp. *siuv(u)* on tõrjunud proportsiooni põhjal $lõug : lõvva = x : siuvu$ (*siuvu*) analoogiline kuju $x = siug$. Tähenduslikult on tõenäoline, et käsitletav sõna on olnud algselt mao eufemistlik nimetus ja on vahest esinenud mingisuguses liitsõnas nagu *kirisiug, **tähn(ik)siug* või midagi sarnast ja sellisest liitsõnast on hiljemini *siug* = külg abstraheerunud.

Võrreldagu arengult siinsamas sõna *oht* gen. *ohu, oho* (d) 'Noth, Angst, Trübsal, Gefahr, Plage', *ohu-põlv* 'schwere, trübe Zeit'. (Wied.) Sõna *oht* algtäendus on 'küll(us)', vrd. eesti-ingeri *ohto*, *ohoõsi* 'küll(alt)', samuti vadja *ohto* (rahvaluules, Suom. kans. vanh. runot IV, 3, lk. 735: *Ohto on ollut siinä [h]uolta*, 749 [Setälä] *ohto on elmu sinä tötä*, 758 *Oht' on meillä çyssä mettä*, *Ohto aznutta õlutta*), eestis viitab sinnapoole ka tarvituseviis *poizikeze ohtu mēs* 'ein blutjunger Mensch' (vrd. *poisikese võitu!*), eriti aga *ra-* suffiksilises edasituletises *oher* gen. *ohtra* (W) 'stark, kräftig, reichlich' (*ohtra kädga* 'freigebig' jne., *Wiedemann*), *ohtralt* = rohkelt. Praegune tähendus 'Not jne.' kõnealusel sõnal on abstraheerunud stabiilsest liitsõnaühendist *hädaoht* = (õieti) *hädaküll(us)*,-rohkus, kusjuures on sündinud liitsõna esiosa ellips.

3. Eesti laad.

Wiedemann'il *lat* g. *lada, lādo* (d), *lāde* (d) 'Jahrmarkt, Viehmarkt', pl. *lāde* (d) id., *saksa-lat* 'Krammarkt (zu dem deutsche Krämer kommen)' on kultuurilooliselt huvitavamaid alasaksa laine. See sõna eestis samuti nagu temale vastav laensõna lätiski *aplāts* 'Jahrmarkt, ein kleiner Saufmarkt, Bude, Budenzelt auf dem Markte' on pärit kesk-alasaksa sõnast *aflat* 'Ablass'. Läti sõna laenukuuluvuse on konstateerinud *Johann Sehwers* oma töös *Die deutschen Lehnwörter im Lettischen*, lk. 123. Sõna tähendusliku külje kohta lausub *Sehwers* l. c. järgmist, mis mutatis mutandis maksab ka kõnesoleva eesti sõna tähenduse kohta: „Püha- ja pidupäevil, mil katoliku ajal jagati püha õhtusööma-aega ja kuulutati pattude-andeksandmist (Ablass), peeti kirikute läheduses väikesi turge, ja

vähehaaval võis *aplāts*, mis esialgselt tähendas pattude andestamist (Ablass), võtta enesele 'turu' (Markt) tähenduse... Et *aplāts* selgelt on omanud tähenduse 'Ablass', tõestavad läti sõnakujud *aplatnieki* 'Eingepfarrte' ja *aplāgs* 'Abendmahl (Ablass)', mis on nõjunud rahvaetümoloogiliselt sõnale *aplāgs* 'Ablager'. Semasioloogilisiks paralleeleks esitab *Sehwers* prants. *foire* 'laat' ~ lad. *feriae*, saksa *Messe* = 1) kirikumess ~ 2) kaubamess. Huvitav on m. s. ka ära märkida, et koguni veel G. Müller'i „Jutlustes“ esineb *afflate* võõrsõnana 'pattude andestamise' tähenduses (VhGEG XV) lk. 143 et naemat se Pavesti afflate iure pibdit ioyma, 155. . . se Kurrati Afflate nind Toivutusje praft iognuth.

· Mis puutub eesti *laat* < *aflāte* häälikulisse käsitellu, siis on esimene rõhuelne (või vähemalt tugeva *k a a s r õ h u* eelne) silp kadunud ootuspäraselt (vrd. *taas* < *etaaž*, *seerima* < alasaksa *spassēren* jm.). Sellevastu praeguse *a-*, *e-* ja *o-*lise tüvelõpu asemel ootaksime *i-*tüvelisust (vrd. *roos*, *i* < *rõse*, *renn*, *i* < *renne*, *pann*, *i* < *panne* jm. alasaksa laene). Ainuke kaheldav võimalus seda *a-* *o-* *e* vaheldust kuidagi seletada näikse olevat see, et oletada *i-*tüveline plurale-tantum *laadid, millest eriti põhjaeesti teatavais murdeis oleksid *i-* mitmuse käänded *laada|le*, *-lt*, *-l* jne., lõunaeestis sellevastu murdeti omasem *laade|le*, *-lt*, *-l* jne. Võrreldagu *Kettunen*'i Kod. Vok. 201, 208 Kodavere *i-*tüvede pluraalit *poęsale*, *sirbättä*, *sañdalt*, *uñdale* ja niisuguseid ühiskeeleski kuuldavaid kunagise laiema põhjaeesti *i-*mitmuse jäänuseid nagu *püksata*, *tükati*, *üksa tüka* (instruktiiv), teiselt poolt lõunaeesti *e-*pluraali näiteid *Kettunen*'il l. c. 210 (Võnnust) *voķkele*, *sāņoest* (*i-* < *ü-*tüvi). Pluraalsus selles sõnas on seda usutavam, et muudeski (naaber)keeltes 'laat' on pluraalne (sm. *markkinat* jm.). Pärast tuhmus tüve pluraalsus sellest sõnast peamiselt tarvitatavais väliseis kohakäändeis, neid võeti singularina ja moodustati neist uus *a-* ja *e-*line sõnatüvi (*laat*, gen. *laada* - *laade*) eri murdeis. Kuidas selt oletuselt lähtudes seletada *o-*tüvi (*laat*, gen. *laado*), jäägu lahtiseks. Uskumatult keeruline oleks siiski vist küll arvata, et krjeldatud viisil tekkinud *a-*tüvest

murdeti uuesti võis tulla tarvitusele plurale tantum ja viimastest (o-lisest) võidi teiskordselt abstraherida uus singularne tüvi?! Niisugune lugu on aga siiski juhtunud v a d j a s, kuhu käsitletav sõna on eestist laenatud. Seal leiame (AES, Jõepära) eP-st laenatud a-tüve: *nāt*: *nātā* gen.: part. *nātta* 'laat (ярмарка)', i-pluur. ootuspäraselt *nātēd*, -*ttoje* gen. (näit. *pallo mahseved_opejzed_nātōl*). Plurale-tantumina tarvitamise tõttu (*lähemme nātēle, aiam_nāttoje*) on aga selle kõrval ka singulaari üldistatud o-tüvi: *nātto*, gen. -*tō* ~ *nātte*, -*tō*, -*ttoq*.

4. Eesti *lasn*,

gen. *lasna* (SW) 'Spaten, Schaufel', *leiva-l.* 'Brotschaufel, Brotschieber' (Wiedemann). Saarestel LVK I 205 esitab lääne-eesti, eriti saarte vastavana sõnana 'Schaufel, Spaten' *laśn* (Phl, Käi, Ans, Karj, Rid, PJg, Kihn) ~ *lasn* (LNg, Kull, Vig, Mih) ~ *lasn* (Muh) gen. *lasnā*. Tsiteeritud kohas loeme edasi: „Tüüp [2] (Gös. 386: spatel [bipalium] laffen) näib olevat sugukeeltes tundmatu. Ka teistes keeltes ei paista sel sidemeid olevat. Saartel esineb nimetatud sõna niihästi maa-, lume- kui ka leivalabida tähenduses; Käi-s on tuntud veel muistne *tambī laśn* 'raudotsaga riistapuu, raiumise raud, millega vanasti *tambī künās* aganad katki raiuti' (peened aganad jahvatati veel veskis ära ja tehti siis, viljaga pooleks segatult, leivaks). EP mandril aga (Lm, Hrm loodeosas, Pm põhjaosas ja Kihnus) tuntakse sõna *laśn* tüüp [1]-se (= *labidas*; J. Mg.) kõrval ainult tähenduses 'leivalabidas'.“

Kõnealuse *lasn* sõna esinemine ei piirdu siiski vaid eesti keelealaga. Soomes on nimelt tal vaste (Lönnrot) *lasta* 'spjelka, väfkäpp, liten spade, slef, murslef, skofvel' (= väike labidas, kühvel jne., näit. *perunalasta*) siiakuuuva tähendusega (peale selle veel tähenduses 'förbindningsträd mellan slädbotten och med; skifva af träd, spatel, spjele [liiste]'). Käepärasel olevate (käsikirjaliste) murdeandmete järgi otsustades on see sõna läänesoomeline: Mynämäe *last*, gen. -*a(n)* 'lasta': *mūrlast* 'muurauslasta' (kellu), *tajkinlast* (leivalabidas), *jalak panna lastojssi* (jalg pannakse

lahasse), Metsämaa *lasta*: *taikina-*, *perunal.*, Iitti-Jaala murdes (Lõuna-Hämes) *taikinalast|a,-an* 'puinen laakeateräinen, käsikahvalla varustettu laatta, jolla taikinaa tiinusta leivottaessa nostetaan'.

Häälikuliselt liitub käsitledav *lasn-lasta* tüvi nende seletumatute *t-n* vaheldusjuhtude hulka läänemeresm. keelis, milledele tähelepanu on juhtinud Ojansuu uurimuskogus Suomen kielen tutkimuksen työmaalta, lk. 56: e. *täht-tähn* 'Fleck', sm. *tähne*, eL *paht* gen. *paha* 'Stall' (*tseapaht*, *hanipaht*; teine tähendusharu *hiirepaht* 'hiirepesa')-sm. *pahna* (muidugi siia kuulub ka e. *pahn* g. *pahna* [SW] Kurzstroh, zertretenes, verwühltes Stroh, Streu, Lagerstelle' Wied-il ja liivi *pā'ts ~ pā'dāz* 'sikopahna, [esim. viholaišten] pesä', nagu on viidanud juba Setälä ÄH 347), vähe kaugemad paralleelid *tõusta* ~ sm. *nousta*, *tukkuda* ~ sm. *nukkua*, varase algsm. inessiivi lõpp *-sna* resp. *-snä* ~ tšeremissi *-što*, *-šte* jm. (vt. ka ÄH 410, Szinnye'i Sprw.² 67). — Märgitagu ka, et *st ~ sn* vaheldust leidub käsitledava sõna teist teed käinud semasioloogilises teisendis¹ eestigi murrete alal, nimelt *last* gen. *lasta* (O) 'Verbindungsholz zwischen Vorder- und Hinteraxe' = *laste ~ lasn* gen. *lasna ~ laist* = *keelikas* 'die Stange oder das Brett, welches mit zwei Pflöcken (*haŕgi-pulk* und *rišt-pulk*) befestigt die beiden Achsen des Bauerwagens verbindet'.

Mõlemad eesti semasioloogilised variandid, niihästi '(puu)labidas' (tuntud ka läänesoomes) kui 'keelikas, vankri vahepuu või -laud' viivad sõna *lasn - last*, *-a* otsesse sugu-
lusühendusse sõnaga *laast*, *-u* 'Span' ~ eL *last*, *-u* (liivi *lāskāz*, sm. *lastu*, karj. *laštu* j. m.). Tähendusnihkumine 'laastult' > 'laastjale labidale' ja 'laastjale keelikale, l. vahepuule' on kerge mõista. *a ~ u* vaheldumise puhul tüvelõpus võrreldagu sm. *harja ~ harju*, *karja ~ karju* (kult), vt. ka allakirjutanu „*oĭ-*, *eĭ-*deminutiive“, lkk. 210—15.

J. Mg.

¹ Vrd. ka LVK I, lk. XI mainitud kujusid *lašN ~ lajšt ~ lastè*, ka sm. (Lõnnroti) *laista* 'flisa, splittra'.

Selgitusi „oi-, ei-deminutiivide“ puhul.

Allakirjutanu teaduslik katsetis „oi-, ei-deminutiivid lää-nemeresoome keelis“ on saanud rõõmustavalt suure tähelepanu osaliseks: sellele on pühendatud l. a. „Eesti Keeles“ nr. nr. 3—4 tervelt 20-leheküljeline (lkk. 35—55) artikkel prof. A. Saareste' sulest. Sellise tubli tuulutlemise eest tänulikuna kasutan siiski alljärgnevas võõrastelahke „Eesti Keele“ ridu mõninga asjaolu väitlevaks esiletoomiseks, kus innukas arvustamine iva ja aganad segi näikse paisanuvat. Asun arvustaja väiteid vaatlema arvustuskirjutise enda järjekorras.

Teose kompositsiooniga ei ole arvustaja rahul, tahaks näha „mingit sissejuhatust“ või „erilist alguspeatükki“. Viimase puudumisest hoolimata ei tohiks siiski mingisugust õigustust olla arvamusel, „nagu oleks nimetatud paragraafi tarvidus autorile selgunud alles töö trükkimise aegu“. Vastava ülevaate annab § 49, ja teosel on eesotsas sisukord, mille muidugi iga lugeja silmab üle kõigepealt ja mille järgi igaüks võib teoses selle koha üles leida ja tarbe korral teda „sissejuhatavalt“ lugeda. Sissejuhatuse ärajätmine on andnud autori teada tublikese ruumisäästu: töö lõpul pidi ta niikuinii paratamata tsiteerima enda arvamuste kõrval oma eelkäijaid ja esile tooma varasemad vaated uuritava suffiksi kohta. Alul samal teemal kõnelda oleks tähendanud asjatut kordamist, see oli autoril selge mitte ainult enne teose trükkimise, vaid ammu enne kirjutamisegi aja algust.

Edasi loetakse sama pügala all „tunduvaks puuduseks“ ka järjekord, milles on töös analüüsitud sugukeelte ainesitik (liivi, eesti, vadja, soome, karjala-aunuse-lüüdi, vepsa) ja soovitatakse vastupidist, mõni rida alamal ollakse juba vähem kategooriline, peetakse enda soovitatud järjekorda ainult „otstarbekohasemaks“, lõpuks, kui on vaetud autori järjestuse paremused, mõõndakse ainult enda ettepaneku kohta, et see „on isegi ehk (harvendus minult; J. Mg.) parem“. Kui see paremus on nii kaheldav, siis ta pole „isegi ehk“ soovitamisväärne.

Transkriptsiooni suhtes tehtud etteheiteist on valdav enamik vaieldav. Arvustaja sõnadest paistab, nagu tarvitaksin mina Wiedemann'i sõnastiku „iganenud“ diftongikaart järjekindlalt (*luik*), ja ainult „järjekindlusetult“ siiski ka“ selle kõrval (vt. arvustuse lk. 37) uueaegset kirjaviisi *lōiv*, *ai* pro *lōiv*, *ai*. *luik* sõnakuju, mille autor leiab lk. 11, on erandlik trükivealine, võib-olla kogu teose kohta ainuke vastav eksikuju (ja pärit koguni Wiedem. uurimusest võru murde üle, mitte ta sõnaraamatust). Iga teose lugeja peaks küll märkama, et tüüp *lōiv*, *ai* pole mitte juhuslik järjekindlusetus, vaid kõikjal esinev järjekindel kirjaviis. Soovitakse näha Wiedemann'i *lill* tüübi parandamist *lill*-kujuliseks, sealsamas (lk. 37) vähe alamal peetakse „hoopis ilmselt“ vigaseks või järjekindlusetuks keelendeid *pařǫ*, *muřt*. Just „ainestiku transkriptsioonisse kriitilise suhtumise“ pärast, mida prof. Saareste minu juures eitab, olen jätnud need kujud ümber tegemata, sest kuni eesti murretes palatalisatsioonireeglid pole läbi uuritud, on võimalik, et lõunaesti murde palatalisatsioon geminaades ja konsonantühendeis (paiguti) on erisugune, käsitades just (ka) viimaste järgosa (vrd. liivi keelt). Ja need kolm kaju on nimelt lõunaestilised. Wiedemann'i tüüpide *pizo*, *nāl* allesjätmine pro kirjakeelsed *piso*, *nāal* on vist küll peamiselt sellepärast etteheidetav, et arvustaja omas töös (LVK I, vt. seal lk. XV) on tarvitanud viimast tsiteerimisviisi. Muidu aga on minu tarvitatud „iganenud viis“ tänini üldisem (näit. Margil Possessiv-suffixe-teoses 1923, Toivonen'il F.-Ugr. Afr. töös 1927 jm.). Transkriptsioonilt vigaseks tunnistatud *Jaak* kaju ei esine minul lk. 6. üldse (selle kõrval küll *iaċk*, *Jaak* jm. nähtavasti laitmatud). Transkriptsiooni „veaks“ ja „vääratuseks“ peetakse (EK, lk. 37) kujusid *kirjū kujū*, **ujoĵ* jne. pro *kirju*, *kuju*, **ujoj*. Kahe silma vahele on nõnda siis ilmsesti jäänud kahjuks minu lause lk. X: „Valitseva transkriptsioonisüsteemi (täpsest kuni vabamani) piirides on allikate kirjaviis alles jäetud, niivõrt kui see tsitaatide mõistmist ei sega (näit. *ĵ* - *j* silbi alul jne.)“. *j* silbi alul, millega mind vääratavat öeldakse, on tänini teatavasti ül-

disem kui *ɶ* ja viimane alles ettepanekuastmes („Virittäjäski“ näiteks tarvitab enamik kirjutajaid *ɶ*-d ja ta on tänini ametlik, vt. FUF I, 43) ning tema eelistamis põhjused pole mitte just rabavalt-kaaluvad.

Võõristav on prof. S. tähendus algsm. *ɶ*-hääliku kohta (lkk. 37—8), et „meile selle vokaali kvaliteet pole täpsamalt teada (*ɶ* kõrgem kui eL-s järgsilpide *ɶ*?)“. *ɶ* ja *ɶ* kvaliteedi vaherkord on kindlaks määratud juba Setälä' süsteemis (FUF I, 42) ja just vastupidiselt: *ɶ* taga-, *ɶ* esipoolsem häälik. Ja nii on läänemeresm. keelte alal sellest ka tavaliselt kinni peetud (vt. näit. J. Laurosela uurim. Äännehist. tutkim. Etelä-Pohjanmaan murt. II, 1: soome murdeis praegune häälikseis *kelta* ~ *kełta*, *silta* ~ *~silta*, ent algsoome *ɶ > e* [= *ɶ*] sõnas *ehtō*). Eestis vastavalt sellele peaks tähistama vahest põhjäästi *tulɶ* ~ *vilɶ* (? *vilɶ*), lõunaäästi *tunɶn* (nagu vadjas ongi märkimisviis *tunɶn*, milles *ɶ* küll vist on kaunis ligidane l.-e. taga-e-le). Et siin märkimise alal valitseb kahetsetav järjekindlusetus, sellepärast pole ju veel õigust soovida, et kogu muu läänemeresoome keelte uurimus omaks võtaks lõunaäästi murrete praeguse süsteemist kõrvalekalduva tähistamisviisi (*ɶ* = ligikaudu oletatav algsm. taga-e), nagu prof. S. näikse soovitavat. — Kohanimede lühendite esinemine vaheldumisi punktiga ja ilma (Räp., Vastl. ~ Vastl, Tarv jne.) pole järjekindlusetu (muidugi mõni võimalik trükiviga välja arvatud) ja juhuslik, vaid siin valitseb arvustajal märkamata jäänud põhimõte: kohanimetused on lühendatud punktiga, lühenduslikud murdekogunimetused aga (ka siis, kui nad koosnevad paljast kohanimelühendisest) alati ilma punktita: näit. Räp. on kohanimelühendis P. Voolaine teateis ja SL-udes, Tarv ja Vastl aga Emak. S-i murdekogude lühendisid, kuna taas Vastl. on vastav kohanimi SL-ude või Voolaine Seltini-Aluliina (lühendatult VoolS) teateis või millises tahes murdekogus. — Laidetakse (arv. lk. 38) asjaolu, et „Soome kohanimesid esitatakse kord eestistatult (Lääne-Uusmaa, lk. 115), teisel aga mitte (Lõuna-Põhjamaa, lk. 116)“. Kahjuks pole nii siis arvustaja märganud, et soomlased isegi tarvitavad kuju

Uusmaa tavalisema *Uusimaa* (= Nyland) kõrval (näit. olen märganud alati tarvitavat *uusmaalainen osakunta* = Uusmaa üliõpilaskogu). Selles pole ju midagi soome keele loomule vastuvõtmatut (vrd. *uuskreikka*, *Suursaari* jne.!), ja mina olen eestikeelses tekstis loomulikult tarvitanud eesti keelele lähemat soome nimeteisendit. — Arvustaja kahetseb muidugi ka märkamatajäänud trükivigade „kaunikest arvu“ (lk. 38), selle illustreerimiseks toodud kolmest näitest on aga üks juba õiendatud autori trükivigade loetus („Iivet“, vt. minu teose lk. X). Ollakse karm sõnaregistri trükivigadele (EK, lk. 38) ja tehakse sellest järeldus: „Kuna töö trükkimine on kestnud terve aasta, ootaks küll paremat tehnilist viimistlust“. Säärane meeoluloomine pole just armas: on endastmõistetav, et lehekülje andmetega sõnaregistri valmistamisega ja trükkimisega võidi algust teha alles, kui kogu teos oli valmis trükitud ja väitlemisaegki juba enam-vähem kindel. Muidugi oli siin siis rutt ja autor ei saanud mahti kogu oma registrivalmistaja tööd (kes teose saatesõnaski mainitud) läbi kontrollida. Sõnaregistris jällegi puuduvat „isegi mitmed tüüpsõnad“, ent viiest esitatud puudumisnäitest pole ükski autori registrikoostamis-põhimõtete (vt. teose lk. 260) järgi „tüüpsõna“: *aproj* taolisi oletatud (algsoome) vorme pole ainsatki võetud registrisse (minul pealegi *aproj, vt. lk. 132), küll aga võib seal leida selle sõna kohta teateid *A(a)pro*, *Aapro* all; sõnad *kaks* ja *kui-gas* ning muud nende taolised nn. põhitüvesõnad puuduvad järjekindlalt registrist, neid tuleb otsida neist tuletunud *oj*-sõnade (vt. *kuij*, *kuijü*, *kuijko*, *kuijo*, *guikku* ja *kakšjo*, -*u*) kui „*oj*- resp. *ej*-uurimusele oluliste“ (vt. teose lk. 260) alt; sõna *lähud*, kreevinite keele pl. nominatiivikuju, kui ortograafialt ebausutavat (Wiedemann on juba tema tõlgitsenud = *lehot*, vt. arvustatava töö lk. 50) otsitagu *lehto* alt; *tiivas* on täiesti juhuslik teatud etümoloogilise arutluse tugisõna.

Arvustaja pole sugugi rahul eesti murdematerjali ulatusega: seda olevat „kasinalt“ teiste sugukeeltega võrreldes. Prof. S. teada on autoril käsikirjalisi ja trükitud eesti

andmestikke $13 + 5 = 18$, autori enda arvestamise järgi üle kahekümne — loodetavasti mõni teine arvustaja jääb „sellegagi“ rahule. Arvusteldav teos pole ju miski eesti murreteuurimus, vaid kõiki läänemeresoome keeli käsitlev töö. Emak. Seltsi 1925. ja 1926. a. ja veel hilisemad murdekogudki pole mulle tundmatud, olen neist tsiteerinud Valjala kogu (lühend. Valj, milline lühendis kahjuks välja on jäänud vastavast registrist, nagu väitlemise eel õiendasin). Prof. S. sooviks näha tarvitavat eriti lisaks lisaku, Kolga-Jaani ja Põlva kogusid. Olen ka nende, eriti lis. materjaliga tutvunud ja neid tsiteerimast loobunud teadlikult: mul oli juba piisavalt teateid lis. lähemast naabrusest Tormast ja Vaivarast, Kolga-Jaanist ja Põlvast taas on pärit niikuinii juba „Vana Kandle“ usaldatavad murdelaulud, Põlvast lisaks veel ka *Wiedemanni*'i (vananenud) *Versuch ueb. d. werroehstn. Dialekt teose teated*. Soovitavat Emak. Seltsi „Lisasõnastikku“ ei kõlba tsiteerimiseks tarvitada temas leiduvate masintrükivigade tõttu (*velar pro veiar, vaenukõis pro vainukõis* jne.) ja ka sellepärast, et seal on murdeline häälikseis sageli kohandatud kirjakeelele (Vaiv. *mõmu* pro *mõmõ*, *kelu* pro *kelõ*, Põlva *karbu* pro *karbõ* jm.). Päälegi moodustavad „Lisasõnastiku“ vahest umbes 80% minu poolt juba originaalide järele tsiteeritud Kuusalu ja Vaiv. murdesõnad ning „Eesti Keele“ ja LVK I kaudu mulle trükitultki kättesaadavad ainesed. Avalikkusele teadmatute võimalikkude eramurdekogude kasutamata jätmist ei saa ma endale süüks lugeda. On vahest liigne nõuda 500-leheküljese „Eesti Rahvalaulud I“ kasutamist lingvistlikul otstarbel: see sisaldab ju ainult 12 laulu, sellega siis õige piiratud leksikaalse vara, mis pealegi varasemaist temasse võetud trükikogudest (Neus'i, Veske' jt. omadest) oma peaosalt on isegi tsiteeritud minu töös.

Arvustaja peab oma etteheidet autorile eesti ainekogu „kasinuse“ suhtes väga kaalukaks, nii et seda veel lõppkokkuvõtteski kordab (lk. 55: „rikkalik ainekogu [sugukeeltest] peale eesti“). Et see aga tegelikult on põhjendamatu, selgub (arv. lkk. 40—42) neist näiteist, mis „ainestiku puu-

dulikkuse tõenduseks“ esitatakse. Nad on täiesti juhuslikud, nende hulgas pole ühtki keeleajalooliselt tähelepan-davat lisandit *oi*-sõnule. Vaadeldgem neid.

-kku-, *-kko-*, *-ttu-*, *-tte-* jne. lõpuliste eesti kohanimede tuletusosa seletamine pole sugugi „loomulikult“ minu teosest otsida, loetagu ainult minu ainepiirangut lk. 202: „... tulevad *-nto*, *-ηko* j. m. vastavad suffiksids jätta oma vokaal-aineldasa käsiteldavaks *-nt-*, *-ηk-* j. m. vastavate suffiksiste spetsiaal-esituses, samuti nagu äsjased kindlamad sekundaar-*oi*-lised *-kkoj*, *-kkej*, *-moj*, *-mej* jäävad spetsiaalselt käsitleda *-kk-* ja *-m*-liste suffiksiste eriesituses“, vrd. ka eelmised lkk. 200—1. Sellepärast pole isegi vastavad sekundaartuletuslikud üld-nimed leidnud teoses käsitletu, saadik siis veel kohanimed. Nõue viimaseid arvestada on üldse nõudjalegi vist aima-matult kaugeleulatuv: minu uurimus peaks ju muudugi käsitada mitte ainult eestlaste, vaid kõigi läänemeresoome hõimude praeguste ja ajalooliste asukohtade kohanimestiku, ja niisugusel korral tuleks kõne alla umbes 1/6 Euroopast vahest (peale muu märgatav osa Lätimaast ja Põhja- ning Loode-Venemaast). Olen teinud, mis minult nõuda võiakse, arvestades kirjanduses käsitletud *oi*-, *ei*-kohanimede juhud (O j a n s u u' teose järgi Suomalaista paikannimituskimusta; prof. S. poolt soovitatavast nimehulgast on seal kõne all olnud m. s. *Leminge*, mis — ka minu laidetud sõnaregistri järgi — leidubki minu teoses lk. 232). *-ku*-nimedest aga on osa kindlasti algselt *-kko-*, mitte *-kkoj*-tuletuselisi, näit. S. esitatud *Pärniku* — vrd. *kuusik*, *lepike* jm. kollektiivsõnu.

Arvustuse lk. 41 esitatakse „lisaks tähtsamatena“ rida deminutiivnimesid, mis aga minu ainestiku puudulikkust kuidagi ei tõesta, sest olen tähendanud oma töö lk. 46, et „pea iga isikunm. saab endale mingi kõnesoleva-tüübilise vaste“ ja olen esitanud sealsamas „E. murrete deminutiiv-nimeküllast . . . lõpuks veel kinnitavaid lisanäiteid“. Selle nimekülla tühjendavale esitamisele nii siis minu loetelu ei pretendeeri, igaüks võib sellele esitada enesele kõige paremini tuntuist nimelisandeid ja võib olla arvamisel, et temale tuttavad nimekujud on need „tähtsamad“ ja nende puudu-mine teosele suureks miinuseks. Samuti on põhimõtteliselt

lugu „Autorile... tähele panemata jäänud“ „üldtuttavate lastekeelsete kujudega“ nagu *musù*, *najsù* jm.: minul on lk. 47 tüüp fikseeritud kogu eesti keelepiirkonda käsitlevana teatava näidete hulgaga, ja peaks küll vist pigemini teose vooruseks loetama, et niisuguseist piiramatult võimalikest, (vt. lk. 48: „sääraste esinemismäär murdeis on piiramatu“) *oi-*, *ei-*tuletuslõpu läänemeresm. seisukohalt jälgimisele väheolulisist sõnadest esineb ainult valimik. Tühjendav esitus sel alal oleks kahtlemata ülejõuline ka arvustajale endale, ja täitsa maitse ja isikliku murdepäritolu küsimus on, millist neist keegi peab „üldtuttavaks“ ja „tähtsamaks“. Kahjuks on sel teel esitatud lisandite hulgast pealegi mitmed¹ ju minu tööski esinenud ja sõnaregistrigi järgi sealt leitavad: *siimù* — vt. *Sim*, *Siim(u)*, *Simm* lkk. 46, 229 (registris s. v. *Sim*, *Simo*), *mafs* — vt. *Mats* gen. *Matsfo*, *Matsu* lkk. 11, 44 (reg. s. v. *Mats*), *ièd* gen. *ièdù*, *ädù* — vt. lk. 46 *èdù*, *hedù*, *edù* (reg. s. v. *edù*), *innù* — vt. *Inn*, *Innu*, *Henn*, *Hinn* lk. 45, 46 (registris s. v. *Inn*; tsiteeritud just S. enda trükisavaldatud andmeid), *iošsò* — vt. *iošsò* lk. 46 (minul ainult täpsemalt Kettunen'i Kod. 165 järele tsiteeritud), *osu*, *osl* — vt. *os|a*, *-i*, *-u* lk. 232 (reg. s. v. *Oso*), *tüttù* — vt. *tübù* lk. 47 (ka registris).

Sõna *karè* 'sööt' ja sellega ühenduses oletatav Tallinna muistne nimi *karojnëmi on nagu mõni muugi *Ojansuu'* kaheldav oletus käsitelust välja jäetud. Et see pole sündinud autori teadmatusest, võiks arvustaja aimata sellestki asjaolust, et ta „Uusi Suomis“ ilmunud vastava *Ojansuu'* artikli referaadigi, mille põhjal refereeris mainitud kirjutist ülevaates Jahresb. d. Estn. Philol. u. Gesch. III, sai a. 1925 Helsingist nende ridade kirjutajalt. Samast „Uusi Suomi“ numbrist on kättesaadav arvustaja poolt lisandatav Hist. Aik. 1917 tsitaat *kesoi* sõna kohta ka minule, kuigi ma vastavat selle ajakirja aastakäiku üldse ei tunne. Omalt poolt olen selles suhtes tsiteerinud sama autorit lingvistlikumast allikast „Virittäjäst“ (täsmendatagu: Vir. 1909, lk. 129);

¹ Lisandatud 17 nimenäitest näit. 6 tükki, nii siis enam kui 1/3 koguarvust.

prof. S. märkus „sellest on kirjutatud ka H. Ojansuu“ nõnda siis ei esita kedagi uut selle sõna käsitlejat. — e. *pätke* sõna algkuju ei ole mitte *päivoikkainen, nagu arvustaja tähendab, vaid kindlasti *päivükkäinen (resp. *kkeinen), vrd. vadj. (Jõepära) *päivükkein*, sm. *pätvykäinen* (luulekeeles), vrd. ka sm. *nuorukainen*, *lapsukainen* (mitte *nuorokainen, *lapsokainen) = *noorukene*, *lapsukene*. — *võsestik*, *võsedik* sõnades (vt. EK, lk. 42) ei seletu *e* vist küll mitte *ei*-st arvustaja oletusele vastavalt, vaid tüvevokaal *e* üldistumisega juhtudest nagu *õlestik*, *mäglestik*, *pimledik*, *kurledik* jm. (siin nii siis vahest üks nn. suffiksi laienemisujuhtum). *sõü* < *soþoi oletus eestis (pro *sopoi) on vastolus autori seisukohaga arvustatava töö lk. 35 ja sellepärast nõuaks põhjendust, kuna see seisukoht pole arvustises ümber lükatud. — *päru* ja *pero* on teretunud lisandid, märgitagu vaid, et sama tüve järeltulijaid eestis *perü*, *põru* on käsiteldud ka arvustusluses teoses lk. 26 j. m. (vt. reg.). — Rahvaluule *oikuda* (partit.), *oigukene* (= peenikene) pole arvustaja väitest hoolimata *oi*-sõna ega võrreldav sm. sõnaga *heikko*, vaid kuulub ühte sm. sõnaga *hoikka* 'peen', vrd. ka Emak. Seltsi „Lisasõnastiku“ *oika* 'õhuke' (Vaivarast).

Prof. S. esitatud kirjanduslisandisist üks (Hist. Aik. tsitaat) on ju mainitud ülemaal, teine käsitleb imperatiivitunnuse *ka*-~*ko*-(<? *ka*-*i*) vokaalivahelduse seletamiskatseid deminutiivse *i*-suffiksi abil. Autor on selle küsimuse käsitelust loobunud usaldamatusest kõnealuse hüpoteesi vastu ja, nagu avalikul väitlemiselgi tähendas, selle küsimuse kõige viimase käsitleja *Rapola*' seisukohta (vt. *Rapola*' teost *i*-lõpuliste diftng. üle lk. 63) omaks võttes. Asja pikem käsitelu pole igatahes nominaaltuletuse uurimuse asi, ja minu töö lähtub pealegi algsm. *-oi*-(> *-ei*-) tuletuslõpust, mitte *i*-st, kuid kõnesoleva teose mainimine teoses poleks tõesti paha olnud. Täheandagu ainult, et *Szinnyei* ei käsitlen seda asja mitte ainult oma *Sprw.* esimeses trükis, mida mainib arvustaja, vaid ka teises (lk. 126). S. poolt (arv. lk. 42) *Setälä*' järgi tsiteeritav *oi*-sõna *Maiju* kuulub allakirjutanu arvates eriliste *u*-sõnade liiki (vt. teost lk. 212).

Edasi peab arvustaja (EK VII, lk. 43) võrristavaks, et autor mitu korda nn. deskriptiivsõnade puhul eriliselt rõhutab nende algsoomelisust ja põlvvanadust, mis olevat endastmõistetav ja kõikide poolt tunnustatud. Autor on pidanud seda siiski enesele mõõdapääsematuks, kuna ta ikkagi oma teada esmakordselt meie sugukeelte alal on sõندانud võtta vastava (häälikuloqlises ja etümoloogilises kirjanduses kõigest põhimõttelisest tunnustusest hoolimata tegelikult tavaliselt vaeslapse ossa jäetava) sõnaliigi pikema päris spetsiaalse, muude sõnadega samaväärse käsitletu alla, pühendades sellele töös omaette peatükigi (§ 48). Sellega autor pole vist küll katsunud „asjata murda lahtisi uksi“ (prof. S. arvamine), vaid on häda sunnil katset teinud paremini lahti käima lõngutada raskelt-käivaid uksi.

Arvustaja pole (sama lk.) nõus autoriga selles, et põhja- ja lõuna-eesti murded põlvnevad ühise eesti ühisest algkeelest, kuid see on senine ametlik üldarvamine (maksab veel isegi 1929. a. ilmunud Kettunen'i töös Eestin kielen äännehist.) ja jääb selleks, kuni lubatud sünteesi andev Leksik. vahek. II prof. S. sulest või mõni muu vastav uurimus faktidega tõeks näitab vastupidise — nimelt et juba algsoomes need kaks eesti peamurret on olnud teineteisest lahus. See huvitav uus ülesvõetud küsimus pole ju võimatu, kuid ei ole kuidagi tõestatud arvustaja poolt esiletoodud vähete andmetega (vt. EK lk. 43—4), nii et pole tarvis arvustatavat autorit üldtunnustatud seisukoha esitamisel pidada „eksitatuks“. Samal oma lõplikku põhjendust ootama jääval teoorial põhjenedes on asjata kategooriline arvust. (lk. 46) lausung, et „ei paista vähematki tugikohta *ämu-ämm(u)* 'heinakuhi' omaaegse üldeestilisuse oletusel“.

Ütlen (vt. arv. lk. 44) *õde* sõna puhul, et „ootuspärane pole ka“ selle kadumaminek kõigis läänemeresm. keelis, kui see oleks sm.-ugriaegne kultuursõna. Prof. S. on minuga ühel arvamisel, kui ta — ainult teisiti formuleerides — väidab, et „põhimõttelt pole sugugi võimatu, et tähtsat kultuurmõistet tähendav muistne sõna on püsima jäänud ainult ühes või vähestes sugukeeltes“. Muidugi

üks asi, sellest hoolimata, et ta pole ootuspärane, pole ju sugugi võimatu. Arvustaja pole oma põhimõttelise teemast kõrvale põikava arutlusega siin arvustatavat kuidagi riivanud.

Arvustuse lkk. 44—49 puudutatud minu etümoloogiseerimiskatsete arutamise puhul torkab silma eriline arvustaja kaldumus väga karmilt ja kategooriliselt ja pikalt sõna võtta mitme etümoloogilise rinnastuse kohta (*tibu* 'Fering', *hõde*, Kihnu *käk-kul*, *lõmme leht*), mida mina isegi olen küsimärgi või koguni mitme küsimärgi all, võimalikuks pidanud ja milledest mõnega olen ka ise nõnda siis nagu teatud viisil polemiseerivas vahekorras. Niisugusel talitusviisil nagu oleks maaslamaja (õigemini autori poolt juba ette valmis mahapaisatu) löömise maik juures. — *Tibu* sõna puhul sealsamas tähendatakse täienduseks, see olevat „rahanimetusena esinenud eesti kirjakeeles ka laiemalt“ ja alamärkuses viidatakse vastavad kohad: Masingu „Nädalaleht“, Arveliuse „Jutu ja õp. rm.“ ja Veske' rahvalaulukogu — tõesti väga laialt! — Edasi (arv. lk. 45) on paar retoorilist küsimust, üks neist minule salgamatult ühtekuuluvatena tunduvate *ut*~*uʹ* 'kult' sõnade kõrvutamise puhul, kuna teisega päritakse teateid „varakult eL-st eP alale igale poole rännanud“ keelendeist, nagu minu (küsivalt tehtud) oletuse järgi seda võiks olla eP (*h*)*õde*. Viimase vastuseks loetagu arvustaja LVKI lk. 127: „Pm lõunapool Pärnut ja Torit näikse olevat igatahes küll eP murde uudismaa... Saarte, eriti Srm, laiemalt aga ka Lm murdeil on peale kõnealuse juhtumuse teatavasti õige tuntav arv ühiseid jooni eL murretega...“ Idapoolses Eestis esineva *õde* sõna kohta edasi tähendatakse, et see „on siin uuem, läänepoolt tulnud“. Järelikult: lääne-eestis on rohkesti lõuna-eesti murdejooni ja sõnavara (on teatavasti tavalisest arvatud, et see seletub varaste kolonisatsioonidega eL murdealadelt Lääne-Eestisse), nende hulka võiks kuuluda ka (*h*)*õde*, mis sealt siis edasi on tunginud ka eP idaossa. — Soovitud paralleelid eP *-ʃs-* > *-t-* > *-D-* muutuse oletusele leiduvad arvustatava teose lk. 21 (näit. *pudu* eP ~ eL *pudzu* O j a n s u u' järele, kelle oletatud ongi

see kaheldav häälikumuutus). Prof. S. peab *sõsar* ja *sõts* sõnad kindlasti teineteisest lahus ja viitab selles Paasonen'ile ning Toivonen'i F-Ugr. Affr. teosele, tähendama jättes, et viimane uurija oma töö lk. 227 siiski *sõts* sõna teisendiks peetud eP *sõze*, vadja *šeše* sõnakujusid seletab ühenduses *sõzar* sõnaga, nimelt nii, et viimane on rahvaetümoloogiliselt mõjustanud eelmiste häälikulist külge. Viimaks mainitud silmapaistev uurimus trükiti kahjuks üheaegselt (ilmus 1927. a. lõpul) allakirjutanu tööga, nii et loomulikult selle tulemusi minu teoses pole võidud kasutada, kuigi mitme minul esineva sõna etümoloogiline valgustus, m. s. just kõnesoleva *sõze*~*sõts* omagi, oleks saanud sealt tähtsaid lisandusi.

Arvustaja vastuväitest (EK VII, lk. 46) „-s pole sugugi iseloomulik läänepoolseile murdeile“, jään siiski endisele veendumusele, et kahesilbiseis (niisuguseis nagu minul kõnes olnud *tiivas*, *kujõas*) tüvedes ta ikkagi on „analoogiselt õige tavaline“, täheldatagu näit. Jämaja *ätsès*, *tuhlls*, *ehmès*, *troàs*, *korgès* 'konts' (vrd. sm. *korko*), *käris*: gen. *kârdi* 'kaart', *pähès*: gen. *pähke*, *taimès*, *järàs* 'kohitsemata isalammus', Rõigi *tõllàs* gen. *tõlla* 'tõld', vt. eriti arvustaja teose LVK I kaarte nagu näit. lk. 56 *jãras*, 65 *sãrmas* (< 3-silbiline **saβarm-*), 87 *kãrnas*, (Harju ranniku) (*k*)*ronõas*, 243 *vãnàs*, *vognàs* (< *vãkana*) — as-lõpulised sealgi lääne-eestilised, LVK I 72 *tõtkès* gen. *tõtke* (Saartel) j. m. Risti murdesõnastik AES-is sisaldab m. s. rohkesti vastavaid näiteid. Prof. S. esitatud vastunäited taas on kõik erandita -*õgas-*, -*kkas-* tuletuslikud.

Uskumatult on põhjendatud lausung lk. 46 „Hoopis võimatuks peaksin ka *amu*-sõna oletust eestis slaavi tõlkeläenuks“ ja nimelt sellega, et „See sõna on vene keelest praegugi meile tundmatu, saadik siis varemmail aegadel, mil suhted venega olid veelgi lõdvemad“. See väide eitab niisuguseidki vanemaid slaavi laene nagu *hurt* ja *tubli* (vrd. muinasvene хъртъ, дѣбль), millede slaavi originaal meile praegu samuti võõras, kuid millede laenupärasus siiski on vaidlematu. Mis jällegi puutub slaavi tõlkeläenude tunnustusse, siis on selle põhimõtteliselt andnud juba Mikko la

BWS-teoses lk. 32—34. Minu sõnarinnastus eL *körzo* 'kleines Herbstlamm' ~ soome *kersoi*, *kersa* 'väljastpoolt abielu laps' pole vist küll võimatuks osutatud arvustaja väitega (EK, lk. 47), et „sagedasti näikse neidude lapsed olevat isegi tervemad ja ilusamad (scil. kui abielulapsed; Mg.)“. Sealseist arvustaja seisukoha toeks esitatud sõnast on *mullikkas* pealegi ekslikult seletatud: sel pole midagi tegu *mullu* sõnaga (viimast peetakse *muu* tüvega kokkukuuluvaks ja olemuselt identseks sm. *muulloin* sõnaga; selle kohta vt. Genetz'i Partikkelimuodot lk. 143), kuna ta esineb ka väljaspool eesti keele piire (allakirjutanule tuttav näit. sm. keele alalt *mullik*, *mullikka* Mynämäelt, Jalasjärvelt, Nummijärvelt, Kuhmoiste-Jämsä murd., Vehkajahelt, Kangasniemelt ja Ilomantsist noore looma nime-tusena) ja on ilmne deminutiivtületis, vrd. sm. *mulli* = *mullikka*, *-ukka* 'bos juvenus, junges Rindvieh' (Renvall). — Edasi (arv. lk. 47) arvustaja ei usu, et *oni* (= onu) kuuluks „meelituslike ja lastekeelsete sõnade hulka“, ometi on meil iga lapse esimesi mõisteid „*küla(onu)*“, „*(küla)ongu*“, Soomes (*kylän*)*setä*, kui kõigi meespoolsete võõraste üldine nimetus. Kui *oni* ja *kägi*¹ praeguses keeles „tähenduselt pole sugugi oluliselt lastekeelsed“, siis ei eita see nende tekki-misaegset lastekeelsust, sest aegade jooksul „sõnade tunde-väärtus teisendub väga suuresti“ (vt. arvustatava teose lk. 235), ja nende kahe ning kolme veel kahtlasema toetaja (*roni*, vana kirjakeele robbi [rahanimetus]² ja *Ruđi* [= ?*kukki* pro *kuke*]) varal pole alust eesti *ei* [scil. *-ei*, Mg.] > *i* murdehäälikuseaduse oletamiseks. Ekslik on väide, et nii-

¹ Arvustaja esitab sõna *kävi* esinemisest eestis teretult ülevaate, mis seda tarvilikum, et selle esinemisala lääne-eestis piirdub juhuslikult just nende kihelkondadega, milledest minul ainekuloetelugi järele puuduvad üldse teated. Minule tuntud Kuusalu *kävi* ja *Helle* fäggi nimetamist „alles hiljem, teose lõpus (lk. 192, ül.)“ ei maksaks nii juhuslikuks pidada, et seda vaid alamärkuses (arv. lk. 47) mainitakse: seal, *käko sõna lõpliku etümoloogilise käsitletu all, on nende ainuõige koht (siiski sulgudes on Kuus. kuju nimetatud juba lk. 10).

² Kasutan siinkohal juhust juhtimaks täiendavalt tähelepanu asjaolule, et vastav sõna *robe* esineb m. s. ka Rossiniusel (VhGEG XIX, lk. 101): „*Ratte fadda robbe ehyt leiba. . .*“

sugust häälikarengut „ka dr. Mägiste ise peab häälikuliselt võimalikuks (lk. 217)“: tsiteeritud leheküljel autor möönab kahtlevalt ainult esivokaalseis tüvedes *-oi>>-ü>-i* arengu võimalust. — e. Hiiumaa *ittü* sõna juures (arv. lk. 48) ei tarvitseks tema lühida *i* (oodatavam oleks *ɪ*) tõttu häälikuliselt kahelda: *i ~ ɪ* vaheldub ka soomes (*hitto ~ hɪtto*) ja sellest hoolimata pole vähimatki kahtlust sääl *i-* ja *ɪ-*liste kujude ühises algupäras (< *hittoi). Samuti on *eɪt* < *äitej seletuse juures kahtlemine tarbetu: ootaks tõesti pigemini eestis *äid või *eid* kuju; kuid üksikklusconiil *-D-* asemel geminaadi (resp. poolpika klusiili) esinemine seletub loomulikult prof. S. poolt tema arvustuse lk. 41 juba esitatud paralleelidega¹ (*sõppü* < *sopa-oi*, *ošsü ~ osa*, **käti ~ kättü*).

¹ Küsimuses on siin affektiivne geminatsioon, mille puhul arvust. autor viitab oma vastavat nähet käsitlevale kirjutisele „Eesti Keel“ 1927 lkk. 183 ja 204. Palju pikemalt ja laiemalt aluselt lähtudes (läänemere-soome seisukohalt nimelt) on sama nähet käsitletud nende ridade kirjutaja arvustatava teose lk. 116—122 § 25. Prof. S. kirjutist tundvale lugejale võiks minu teose lk. 19 puhul jääda mulje, nagu oleksin allikat nimetamata tarvitanud mainitud kirjutist, sest seal on esitatud lastekeelse geminatsiooni näiteiks samad eesti sõnad, mis S-lgi EK 1927, lk. 183 on kogu punkt 9. aluseks: *em̄* g. *em̄mē* 'ema', *oš̄* g. *oš̄si* 'liha', *mun̄* g. *mun̄ni* 'penis' (peale selle veel ka *tīp-tīp-tīp-tībū*, *kättü* 'käekene', mis esinevad mujal minu teoses; muid paikapidavaid näiteid on ainult üks: Käi Phl *māk* g. *mākki* 'liivane mäenukk lagedal, suurem kui *krūnjas'* - *māsi*, kuna küsimärgiline *kāk* g. *kaki* 'Kloss, Ballen, Blutkloss' rinnastamine *Wiedemann*'i sõnaga *kāgu* 'Haufen' semasioloogilisil põhjusil peaks ära jääma). Sõnade *mun̄* ~ *muna* häälikuline ühtekuuluvus on pealegi minu poolt konstateeritud juba EK 1924, lk. 7, millise arvustajale ligidalseisva ajakirja mõtteavaldused tohiks olla hästi tuttavd temale. Minu teose esimesed 6 trükipoognat, siis ka kõnesolev lk. 19, olid trükitud juba augustis 1927 (mil nad sai ka arvustaja kui loodetav ametlik oponent), nõnda et mul muidugi võimalust pole olnud prof. S. teateid EK 1927, lk. 183 andmeid kasutada. Tundub imelik, et minu üksikasjalisemat geminatsioonikäsitelu mainitakse ainult ühe lausega 1928. a. veebruaris ilmunud prof. S. eelmise EK numbril kirjutise „Lisandis“, kuna kirjutis isegi ilmus alles 1927. a. detsembris ja oleks võinud nii siis juba minu käsitelu olemasolu ära tähendada. — Prof. S., lugedes EK toimetajana eelnevaid ridu, tähendab, et ta polnud enne 1927. a. detsembri teist poolt muude tööde tõttu mahti saanud tutvuda minu teose trükitud brošeerimata poognatega. Nii ongi siis olukorra põhjused selged.

Peipsi < ? **peip|p|e|is-* niikuinii autorilgi juba küsimärgilist oletust poleks tarvis enam uuesti esitada rinnastuste all, milledes arvustajale „teatavaid häälikulisi kahtlusi tundub“: võimatuks ei tee need autorigi meeles mõlkunud kahtlused teda siiski (oodatavam oleks muidugi **Põip-*, kuid vrd. muidugi eesti murretes *ei - õi* vaheldust nagu sõnus *leigata - lõigata*, *teine - tõlne* < *tojnən). — VepsL. *piñ*, *piñikāne* sõnus *i* (oodatava *e* asem.) seletamine 2. silbi *i* mõjuga pole kuigi usutav: *piñ* sõnas on ju kõik ainsuse käänded peale nominatiivi *e*-tüvelised (*piñ* < *pēni*, ent *pēnen* gen., *pēnestā* elat. jne.), samuti on 1. silbis *i* hoolimata 2. silbi *e*-lisusest edasituletistes nagu *piñeta*, *piñestada*, sellevastu aga *peI* < *pēli*, *keI* < *kēli*, *kelikoreñd* 'keelepeksja' < *kēlin-* jne. (mitte *pil, *kil, *killikoreñd; nõnda siis vepsL-s pole siin assimilatsiooni seaduspärasust nagu prof. S. esitatud eesti murdekujudes *mliittama* = meelitama jm.)

Elmised märkused on arvustaja meelest kõik õige olulised, sest arv. lk. 48 siis ta esitab „lõpuks rea vähemaid (harvend. minu; Mg.) täiendusi ja õiendusi“. Vaadeldes neidki. *Travu* < *tarvu* oletatud metatees on „ebatavaline“ eestis arvustaja lisanäiteist (*brelok* > *pārlo-k* jm.) hoolimata: vaevalt keegi julgeb väita, et niisugune metatees oleks eestis tavaline (vrd. *traavi* [jooksma], *kraami*, *praadima*, *preill* jne. — mitte **ta(a)rovi*, **ka(a)rmi*, *paardima, *peirli, nagu ootaksime, kui ta oleks „tavaline“, s. o. järjekindlalt, häälikuseadusena esinev). *kõrstus* kuju sõnast *kristus* võib pealegi tekkinud olla ju alasaksas, kus (üliõp. M. Tooms'i andmeil) leidub kuju *kerstus*, ja on vahest siis metateetsena ju laenatud. — Et „puhtkvantitiivne vältevaheldus puudub mitte terves Kuusalus“, selles on arvustajal (arv. lk. 49) õigus, samuti nagu autoril peaks õigus olema Kuus lühendise all (millega mõeldakse, vrd. ülmal, Akad. Emak. Seltsi murdekogu, mitte kihelkonda tervikuna) kõnelda vältevaheldusetusest, kuna minu tsiteeritud andmed on ilmselt vältevaheldusetult murdelt. — Võnnu kohanime *Melliste* hääldatakse ikkagi, nagu on selgunud uute järelepäringute peale, kohapeal -ll-lisena (prof. S. konstateeritud *meliste* võib vahest ju ka

esineda kohati), nii et ikkagi temaga „kõlbab“ ühendada sm. *mello* 'kõhukas (inimene)' ja eesti mehenimi *Mäll*. — Rõõmustav on kuulda, et minu arvamist sm. *saukko* sõna algupära kohta (<? *saßukko!) jagab ka mu lugupeetud õpetaja prof. Kettunen (arvustaja märkus arv. lk. 49, et seda on varemalt suusõnaliselt võimalikuks pidanud juba Kettunen), mis on sellele oletusele suureks kinnituseks. Paratamatu kahju, et ma seda suulist mõtteavaldust nagu paljusid muidki minu arvamuste ja oletuste võimalikke suusõnalisi, minule kuulmatuid eelkäijaid loomulikult pole saanud mainida.

Kahju, et prof. S. arvustuses puudutatud igasugu väga erinevailt keele-uurimuse aladelt pärit küsimuste puhul sõna võttes tuleb teotseda eelmiste taoliste, uurimusele üldiselt ebaoluliste igavate piasjakeste kallal. Arusaadav, et kohusetundlikuna oponentina arvustaja niisuguseilegi asjaoludele väitlemise korral pidas tarviliseks tähelepanu juhtida, kuid on küsitav, kas on mõtet neile kõigile trüki-valgust näidata. Arvustuslausung venib nii oma tõelisesisuga võrreldes ebaproportsionaalselt pikaks ja nagu oma palja välise ulatusega mõjuda tahtvaks. Viimase muljetekkimisele aitab omalt poolt kaasa ka see sisuliselt sageli põhjendamatu tooni kategoorilisus ja veenvus, mida kogu arvustuse kestel kohtame.

Lõppeks — aga ühtlasi ka kõige tõsisemas ja etteheitevamas toonis — puudutab prof. S. (arv. lk. 49–55) minu töö „keele ja stiili“ külge: „Kahetsetavalt näikse nimelt sõnastuslik külge autoril olevat kõige nõrgem. Teose stiil liiga sagedasti eksib teadusliku uurimuse väljendusvormilt nõutava selguse, täpsuse ja kauni ning väarika lihtsuse vastu“ (arv. lk. 50). Allkirjutanu ei mõtlegi pretenteerida stiilimeistri nimele ega usu, et prof. S-ki seda sõandaks üldsusele teatavate tema seniste võrdlemisi vähearvuliste ja kaugeltki mitte laitmatute¹ stiilinäidete põhjal. Kõigest stiili puhul öeldust selgub, et minu stiil arvustajale põrmugi

¹ Vt. „Looming“ 1929 nr. 3 minu märkusi prof. Saareste' tehtud Voltaire'i *Candide*'i tõlke keele puhul. Peale nende ridade kirjutamist 1928. a. sügiskul on S-l ilmunud ta trükilehekülgede hulka tunduvalt tõstev *Salambo* tõlge.

ei meeldi, tema keeletundele on otse vastuvõtmatu, põimitagu ainult temalt minu stiili käsitlese puhul tarvitatud sõnavara: „stiil liiga sagedasti eksib...“ „asjata keerukalt“, „üleliia pikaks“, „tihtipeale konarlikuks“, „kuhjatakse liialt rohkesti“, „lohisev“, „äärmuseni professorlik“, „selle raskepärasusele ja väsitavale rütmile on võrdset täbar leida...“, „stiili võigastav“, „lausete selgust hämardav“, „otse fanaatiliselt talitamine retsepti järgi...“, „sisuliselt äpardunud“, „kakofoonsete vormide eelistamine“, „tarbeta järjekindel...“, „seda ei peaks lause selguse kulul liialdatama“, „selgusetu ja soovimatu“, „sõnastuse selgusetus“, „vigased või võõrapärased“, „Ilmne objektiiviga“, „asjata tarvitatud“ jm. nende vähemad vennad. Maitse ja tunnete vastu pole mõtet polemiseerida. „Joh. Aavikult võiksime õppida mõndagi“, selle väitega vaid on allakirjutanu päri: tõesti meie keel oleks ideaalses korras, kui A. soovitatavaile uuendusile mitte nii kangesti vastu ei seistaks. Aaviku stiil on ka hea, see on oma kergusega palju korda saatnud keeleuuenduse propageerimisel, kuid vaevalt meie keeleteadus tarvitseb propagandastiili. Kui juba lihtsast vähenõudlikku teadusele vastuvõetavat stiili soovitada, siis jääksin ootama, et keegi tuleks soovitaks prof. Margi (tõsi küll, eestikeelseis kirjutisis kahjuks seni õige vähe esinenud, vt. näit. EKirj.) üksikasjuni kaalutud väljendust, ja samuti on soovitav publikule see külmaverelisuus ja sallivus, millega mainitud uurija võttis vastu minu kõnesoleva väitekirja esimese oponendina selle stiili isikupärasused, hoolimata enda stiilitaju diameetraalsest erinevusest.

Puudutatagu ainult stiilietteheiteis paari punkti. Stiili „võigastab“ arvustaja arvates ms. essiivi kongruerimine juhul nagu *orgaanilisena elemendina* (soovitatakse: *orgaanilise elemendina*), mida soovitavaks peavad paljud meie parimad stilistid (muidugi kui kirjastuste korrektorid neid ei sega) ja (näikse) *mõelnuvat* tüüp pro *mõelnud* lauselühenduses, mida näit. isiklikult pooldab kiidetava grammatika autor Muukki. „Kakofoonse“ sõnakuju *uurimistegagi* asemel soovitatakse *ka uurimistega*, mis lauses kuuldu *„gauurimistega“* — kompleks, mis algab ja lõpeb

sama silbiga ja nii siis vist selle oma sümmeetriaga peaks olema „eufooniline“! Eriti pikalt on käsitletud *on*-sõna ellipsit arvustatavas teoses. Seda „tõsi küll“ mõnikord lubatakse eesti kirjakeeles ja sallitakse rahvakeeles, ent „teaduslik stiil pretsisiooninõuete tõttu“ seadvat „meile kitsamad piirid“. Tuuakse kõnealusest paar-kolm vastava ellipsiga lauset näiteks ja taunitakse nad, ilma et võimalduks näidata nende teaduslikule stiilile vastamatut eba- pretsioossust. Niisuguses kiretus kirjeldamises, nagu mingi keeleajaloolise arengu jälgimine, on 3. isiku *on*-sõna nii tüütavalt sage, et algelisimagi stiili nõudeisse peaks kuuluma taoti ära kasutada selle ellipsivõimalust, nagu seda olen teadlikult katsunud ka süüdistusaluseis lauseis. Minu töö lk. 25 tsiteeritud ellipsikohad on tõsises *on*-rägastikus: „on peetud“, „on ilmsesti“, „on esitand“, „on fikseerind“, „—liitund“, „—tuletund“, „on kinnistand“, „on põhjendand“; lk. 227 samuti: „on tulnud“, „on peetud“, „—nähtud“, „on ... kasutatud“, „Muidu—vabam“. Kas siis tõesti ühe lause filoloogilise analüüsi mugavusele peaks ohverdatama stiiliterviku vabad käed *on*-sõna kordumisbatsilli vastu? Lk. 233 minul esinev pealegi on sulgudesse pandud parenteeslause (arvustaja tsiteerib teda küll ilma sulgudeta) ja niisugusena vist küll seda enam õigustatult *on*-elliptiline: „(sääl nende asemele astund arvatavasti läti-pärane *a*-line tüüp)“. „läheb tagasi“ taunitakse kui saksa-pärasus (muidugi tõlgitud saksa väljendist „geht zurück“) ja soovitatakse „eestilisemana“ „põlvneb“. „Tagasi minna“ = zurückgehen on meie väheses eestikeelses teaduslikus kirjanduses siiski enne mind küllalt esinenud termsõna, mitte parem ega halvem kui igasugune rahvusvaheliselt rändav sõnavarastik ja kõnekäänustik, millist kurjavaimu kuskilt keelest lõplikult välja ei aja ka kõige intensiivsem purism. Siis peaksime vist ka *emakeele* asemele (Muttersprache!) mingi uue sõna avastama! Mult esitatakse ka üks russitsismi-näide, kuid arvustaja ei pane endale pahaks (ja mina temale ka mitte) „lahtiste uste lahtimurdmisest“ kõnelemist (mis meile vist küll on tuntud vene „ломаться в открытыя двери“ kaudu). Ja asemele soovitatud „põlvneda“

(mida muide minagi alternatiivselt hea meelega tarvitan) pole vist küll mitte moodustunud meie rahvakeelepildist (Wiedemann'il vähemalt see verb puudub), vaid selle moodustamisel on olnud ka ilmne „võõras“ eeskuju, nimelt soome *polveutua*. Kahetsetakse edasi, et „pahatihti“ leidub töös ka komistusi Õig.-sõn. normide vastu: ent et *säädma* seda oleks, pole millegagi tõestatav, sest Õig.-sõnaraamatust (II tr.) pole *s*-täht veel trükitudki ja ilmne on, et seal *säädma* kuju kui sageli — ja sugugi mitte „komistusena“ — trükis esinev peab ruumi saama. *edustama* sõna soovitatava *esindama* (vrd. sm. *esiintyä* > *esinduda*, selle põhjal *esindama*) asemel olen tarvitanud ja tarvitan edasi sihilikult veendumuses, et meie keeleteadusliku ja grammatilise oskussõnastiku separaatpüüded palju enam kivinenud soome omadest (*edustama* sõna on meil Tartus pealegi kodunenud prof. Kettunen'i pika ja tagajärjeka õpetajategevuse jooksul) on takistavad meie sugukeelteuurimusele.

Räägitakse arvustuses veel stiili all eesti stiilirütmist ja „vokaaltäiusest“ kui absoluutseist mõisteist, mõne verbi käändereksioonist, nagu oleksid eesti grammatikas reksiooni-küsimused niisama vaidlematud kui ladina ja kreeka grammatikas, ja muust, mis aga kõik, nagu kõne allgi olnud katsed, on sihitud ühe mind mu oma sõnadega naeruvääristada püüdva lause tulipunkti (arv. lk. 54): „Nagu siis näeme, oleksid vajanud veelgi kaalumist mitmed autori 'vaetud veended oma emakeele suhtes' (vt. lk. VII, all.)“ Olen sellele konditsionaalsele nõudele alistudes siin ülemal nüüd neid mõne reaga jälle vaagunud.

Muidugi on hea, et nooremaile vanemate poolt karm ollakse ja neid kasvatada¹⁾ püütakse. Karmusele preten-

¹⁾ Sellega ühenduses seletatakse ka, et ÕS-u nõude „otsuse tegi Acta'de kogu toimetus üksmeelselt kõigi Actade's ilmuvate kirjutliste kohta“. Tähendatagu, et minu töö kohta A. toim. protokollis seisab märkus, et autoril tuleb keele asjus kokku leppida proff. S-ga, Margiga ja Andersoniga läbi rääkides. Sest kokkuleppest ei tulnud aga midagi välja, prof. S. kategoorilisuse tõttu (proff. M. ja A. olid minu soovidega päri). Peatoim. märk.: See kokkulepe (ÕS veel ilmunata osas esinevate vormide suhtes) võis sündida muidugi ainult toimetuse üldotsuse (s. o. ÕS aluste) piires.

deeriv teisekriitika eeldab aga ka karmi enesekriitikat. Ülemaal esitatud väitlusist peaks selguma, et mõnigi arvustaja väiteist on tehtud liiga kergelt, et ta vist eneselegi oleks võinud olla valjum. Eriti aga torkab silma viimane tarve, kui vaadelda rohket trükivigade hulka arvustuses eneses: lk. 35 „VII+296 lk.“ pro „X+296 lk.“ lk. 37 *lill* pro *lill*, *pizo* pro *pizo*, *alustähe* pro *algustähe*, lk. 38 *aproj* pro *aproj lk. 41 *jošsò* pro *Jošsò*, *karej* pro *karej, 42 *soboj* pro *soboj, 43 *sittikke* pro *sittikke*, 49 *l. -lull* pro *l. -lull*, eriti NB allakirjutanu tööst tsiteeritud lauseis ja üksiksõnus lk. 51 *vdj. I* pro *vdjl*, *moodustatud* pro *moodustund*, *ette võetud* pro *ettevõetud*, *tšiba*, *pippa*, *groñoj* pro *tšibà*, *pippà*, *groñòj*, *kroihrò* pro *kroihrò*, 54 *oj-* pro *oj-* j. m. vähemaid. Autori harvendusi ei too tsiteerija kunagi esile. Keeleveadki pole seal olematud: lk. 41 rida 13 ülev. „*Autorile on tähele panemata jäänud* pro *Autoril on...* (vrd. *ibid.* lk. 44 rida 7 alt *Autoril on jäänud tähele panemata*), lk. 43 r. 5 ül. *eri-sugukeeltes* pro *eri sugukeeltes*. Kahemõttelisus näit. peitub lk. 43 lauses *Nõnda siis tundub asjata katsena murda lahtisi ukse*: kas on siin tundmine asjatu või on asjatu katse murda l. u.? Vaevalt kuulub teadusliku stiili „väarikuse“, „kauniduse“ ja „suursuguse lihtsuse“ ning „asjalikkuse“ nõudeisse selline suur hulk paatoslikke küsi- ja hüüatusmärke, nagu neid leidub arvustuses.

Nende nüüd viimaks lõppevate väitlusriidade nõder soov on näidata, et allakirjutanugi samuti kui ta arvustaja tahab tõsiselt võtta algava eesti keeleuurimuse sisulise tõejanu ja välisvormilise korrektsuse püüdeid.

Julius Mägiste.

Vastuseks.

Ametikohustest tingitud vähenõudlik arvustus, mille avaldamist põhjustas soov väitlejale paremat võimalust anda vastukriitikaks¹ ja kinnistada esitatud seisukohti ka laiemal

¹ Nõnda on meil ka varemalt talitatud. Mitmetegi ülikoolide promotsioonistatutidesse on võetud isegi punkt, mille põhjal väitleja võib oponentide arvustuste avaldamist nõuda.

avalikkuse ees, on dr. Mägistelt esile kutsunud pikavõitu vastuväiteid, millest suurem osa arvustajat tülikalt sunnib tagasi pöörduma mullu kevadel ja suvel juba käsitletud küsimustele. On tõepoolest kahetseda, et minu „arvustuses puudutatud igasugu väga erinevailt keele-uurimuse aladelt pärit küsimuste puhul sõna võttes“ on tulnud vastuväitlejal ja tuleb nüüd ka allakirjutanul „teotseda eelmiste taoliste [vt. neid ülal Mg. esituses lkk. 16—29], uurimusele üldiselt ebaoluliste igavate piasajakeste kallal“ (vt. ülale, lk. 29). Kuid on ju teose vähem-igav ju olulisema iseloomuga peaprobleem (uuri-tava dem.-suffiksi *ī*-olluse ja *o-ē* (*e*)-olluse olu ja areng ning suffiksi tähenduslik külg) peamistes joontes kas seni juba tuntud või jälle vähesegi vastava ainestiku põhjal suurema raskuseta (s. o. vähema tõestusaparaadiga kui Mg. uurimus) selgub (vrd. ka dr. Mg. väitekirja § 13, § 43 ja § 49, eriti lk. 245). Selle läbipaistva ja ulatuskitsa probleemi käsitlel on autor valgunud otstarbeta laialdasse ainestikku ja kõrvale kaldunud vähetähtsasse üksikasjusse, millel peatumine ongi nõnda siis saanud paratamatuks.

Allakirjutanu poolt nõutud ja autori arvates (vt. ülale, lk. 15) asjatu sissejuhatava peatüki puhul: dr. Mg. mõnab ehk siiski, et on ikkagi pisut iseäralik lugeda teaduslikku v. m. teost mitte harilikus peatükkide järjekorras, vaid lõpu või keskpaigaga alustades. Lõpul, vastavas kapiitlis poleks tarvis olnud autoril enda arvamuste kõrval sugugi eelkäijate arvamusi tsiteerida uuesti, vaid ainult sissejuhatusse viita, nagu see harilik.

Analüüsitavate sugukeelte järjekorra küsimust ei puuduta Mg. sisuliselt sugugi, vaid püüab minu seisukohta pareerida mu enda sõnade meelevaldse ja moonutava tsiteerimisega (vt. lk. 15, all). Erapooletule lugejale ei ilmne küll vist mingit vastolu selles, et ainestiku järjekord, mis vastupidine sellele, mida „peaksin otstarbekohasemaks“, on minu arvates ka „tunduvaks puuduseks“. Ja lauses (EK VII 36, all) „... siis võib *-ē* varemaaegne olemasolu selguda ka väga hästi lõpu poole; viimane on isegi ehk parem, ...“ peaks küll igaühele olema ainsaltmõistetav, et sõna „viimane“ all mõtlen seda, mida lauses viimasena ütlen, s. o.

„*ei* varemaaegse olemasolu selgumist“, mitte aga enda ette pandud keeltejärjekorda; viimase puhul püsin ikkagi veendumusel, et see oleks teosele parem, otstarbekohasem.

Vähemaile küsimustele vastuväidete järjekorras siirdudes tähendatagu esmalt, et Wiedemann'i transkriptsioonis esitatud *lulk* pole väitekirjas sugugi „erandlik trükivealine, võib olla kogu teose kohta ainuke vastav eksikuju“ (vt. ül. lk. 16, ül.), sest juba pealiskaudsel silmamisel leidsin tööst veel *peio* (lk. 13), *Reino* (lk. 14). Küsiks, kas arvab siis dr. Mg. tõesti otstarbekaks ühiskeelseid, põhjamurdelisi keelendeid tsiteerida Wied. sõnaraamatu järgi täieliku täpsusega, näit. *ei tea*, *suost* [:sugu] *lõnna* jne.? Transkriptsioonid *Vas must* (gen. *musti*), *pañó* on tsiteeritud murdes (Vastseliina) tõesti ekslikud, sest sealpool esineb kas *mušt*, *pañg* [viimane, eL-s väga üldine kuju, puudub Mg-l vastavais kohtades — lkk. 13, 33 jne. — hoopis] või — setu-piiriäärses *Vas-s* ja *setus* — *mušt*, *pañó* - *pañg*.

Intervokaalse silbialgulise *đ* tarvitamine on vähemalt eesti keelt käsitlevais uurimustes üldisem (vt. Kettunen, Kod. Kons., Kod. Vok., ja äsja ilmunud „Eestin kielen äännehistoria“¹). FUF I ilmunud transkriptsiooniettepanekud on teatavasti mitmetigi vananenud, näit. *ó*, *é*, *á*, nüüd üldisemalt *o*, *e*, *a* (*a*); *ei-ole* (FUF I 44), nüüd üldiselt *ei_ole* jne. Dr. Mg. on kahjuks võõriti mõistnud minu ütlust algsm. *taga-e* kohta: „meile selle vokaali kvaliteet pole täpsemalt teada (*e* kõrgem kui eL-s järgsilpide *e?*)“, kui ta tähendab sel puhul, et „*e* ja *e* kvaliteedi vahekord on kindlaks määratud juba Setälä' süsteemis (FUF I 42) ja just vastupidiselt: *e* taga —, *e* esipoolsem häälik“ (vt. lk. 17, ül.). Viimaste transkr.-märkide vahekorra vastu pole arvustuses öeldud sõnagi, vaid on tähendatud, et algsm. *taga-e* täpne kvaliteet on meile tundmatu, s. o. meie ei tea kindlasti, kas oli see sama, mis eesti kirjak. harilik *õ* (õige madal keskkõrge kesktagavokaal), või oli see identne praeguse eL *e*-ga (vähe tahapoole hääldatav keskkõrge

¹ Viimases teoses, lk. 113, alamärk., nimetab Kettunen *đ* tarvitamist sarnasel korral täiesti eksitavaks.

esivokaal), kas oli see *õ*-st kõrgem või *ē*-st tagapoolsem (ka kõrgem?). Põhjaeesti *ē* ja *ē* vahetegu transkriptsioonis (*tulē* ja *vilē*) oleks aga küll vist asjatu täpsus: siis peak- sime ka märkima *karà* ja *terà* jne.

Väitekirjas esinev vahetegu kohanimede (Tarv.) ja murde- kogunimetuste (Tarv) lühendustes on vaevalt tarvilik. Parem juba oleks võinud jätta eelmisel juhul üldse lühendamata.

Esitatud kolm trükiviga on ainult näited trükivigade arvukamast perest. Ega ometi ei soovita, et oleksin pidanud dr. Mg. teosest kõik trükivead välja noppima ja parandama, nagu seda dr. Mg. tänuväärset ja kõigiti oskavalt on teinud minu puhul ülemaal (lk. 33) ja Loomingu s. a. nr. 3-ndas!

Allakirjutanule jääb mõistmatuks, kuis võib sõnaregistri käsikirja valmistamine olneda kogu teose valmis- trükitusest ja väitlemisajagi kindlaksmäärangust (vt. ül. lk. 18). Indeksi manuskripti on vabalt võimalik koostada juba ilmuvate üksikpoognate alusel.

On õige, et Ak. Emak. S-si „Lisasõnastik“ pole teata- vil põhjustel kohane otse tsiteerimiseks (mida pole nõu- tudki), on ju see oma otstarbelt küsitlusvihik; kuid see oleks võinud autorit kasulikult juhtida vastavasse originaali, s. o. murdekogusse.

Väitekirjas käsitletud eesti keele ainestiku puudulikkuse tõenduseks toodud näidete kohta tähendab dr. Mg (lk. 20, ül.): „Nad on täiesti juhuslikud, nende hulgas pole ühtki keele- ajalooliselt tähelepandavat lisandit *oi*-sõnule.“ Kuid autorile peaks vist endale kõige enam olema selge, et kogu väitekirjas, niihästi eesti kui muude sugukeelte alalt esitatud ainesti- kust kuulub vähemalt $\frac{1}{5}$ samasse kategooriasse, neist suure osa olles veelgi juhuslikumad ja keeleajalooliselt veelgi vähem tähelepandavad. Dem.-suffiksrite *-oi* ~ *-ei* ajalugu oleks olnud võimalik piisavalt selgitada märksa vähema ainestiku põhjal, kõrgemalt 100-lk.-lises uurimuses. Püsin aga siiski arvamusel, et kui juba sugukeeli on arvestatud sel määral, nagu kõnesolevas väitekirjas, oleks pidanud proportsionaalselt eestikeelset materjali ligi tõmmatama sügavamalt ja laiemalt. Kuivõrra minu esitatud lisandid

(EK VII 41—2) on üldtuttavad ja tähtsad (vt. ül. lk. 21), selle kohta annab otsuse muidugi erapooletu lugeja, kui neid dr. Mg. väitekirjas (lkk. 4—32) avaldatud ainekustega võrdleb. Arusaamatu on aga, miks näikse autor nii pahandavat, kui tema tähelepanu juhitakse lisa-ainestikule. Tähen-datagu, et *jošso* ja *osu, osi* on küll teoses esitatud, kuid mitte ka seal, kus nende peamine koht, s. o. väitek. lk. 6 ja 13. Et puuduv *tüütü* on kaugelt üldisem kui teoses esinev haruldane *tüdü*, tohiks küll olla väljaspool küsitavust.

Kohanimedede suffiksolluste puhul juhatab dr. Mg. (lk. 20) mind põhjusega oma teose lk. 202-le, sest minu arvustuses, lk. 40, all, on vastav koht nimelt arvestatud. Soovitaksin vastu-väitlejale seda veel kord lugeda. Muidugi, kui autor ka kohanimedede uurimisele sama meetodiga läheneb nagu väite-kirjaski (s. o. nähtavasti kogu kättesaadud tooresainestikku trükkis esitades, sõndamata oma vaevast vähematki ohver-dada), siis käiks see temale kindlasti ülejo. Ja tõesti kohu-tavalt mõjuks, kui alati hakkaksime ülesande suurust selle maa-ala ulatusega võrdlema, kus keeleainestik esineb. Mil-liseid päratuid valdkondi tuleks siis vallata ja haarata neil uurijail, kes uurali, indo-euroopa v. m. keelkondade üld-küsimusi käsitlevad!

Literatuuriviite Hist. Aik. 1917 andsin dr. Mg-le see-tõltu, et seal on Ojansuu kirjutanud *kesoi* kohta pike-malt ja hiljemalt kui Vir. 1909. Nõnda siis selle ajakirja aastakäigu tundmine oleks autorile olnud ikkagi kasulik.

Sõnus *võsestik, võsedik* (vt. ül. lk. 22) ei tundu *-e|stik, -e|dik* suffiksiste laienemine seepärast küllalt tõenäoline, et siin vastukaaluks oleks olnud *a*-line põhitüveline sõna *võsa*. Vokaal *e* seletusel tuleb igatahes arvestada ka sõnu nagu *võserik, hagerik* (sõnast *haga*).

On kõigiti õige (vt. ül. lk. 24), et eP läänepoolseil mur-deil (nagu ka kirdemurdeil, osalt isegi eP idamurdeil) on tunduv arv ühiseid jooni eL-ga. Et need seletatavad oleksid eL murde mõjustamisega, pole seni millegagi tõestatud. Palju tõenäolisem on siin oletada paralleelset arenemist.

Oleks dr. Mg. juba oma väitekirjas analoogilise *-s*-ga substantiivide läänelisust pretsiisimalt piiranud 2-silbiliste

tüvedega (vt. lk. 25), oleksin muidugi kohe olnud temaga nõus. Samuti rahuldun alles nüüd *eit*-sõna -*t* seletusega (vt. ül. lk. 27). Niisamuti (lk. 28) õiendab dr. Mg. alles tagantjärgi, et „Kuusalus“ (vt. väitek. lk. 34, kesk.) all tuleb mõista lühendist Kuus, s. o. Kuusalu neemede murdekogu.

Autor on ekslikult järeldusi teinud (lk. 25) minu sõnast vn. *бабка* 'viljahakk' kohta („See sõna on vene keelest praegugi meile tundmatu, saadik siis varemil aegadel, mil suhted venega olid veelgi lõdvemad“). Neile sõnadele heatahtlikumalt suhtuja mõistab muidugi, et see arvamus käib ainult säärase oluliselt hiliste keelendite, tähendusarengu hiliste tulemuste kohta nagu see väga lokaalne *бабка* tähenduses 'viljahakk', mitte aga juhtude kohta nagu *хѣрмъ* (> *hurt*), *дѣблѣ* (> *tubli*), kus sõna varem on olnud algkeeles väga üldine, hiljem aga tarvitusest on kadunud või muutunud haruldaseks. Ka pole ma kusagil kahelnud vene tõlkelaenude leidmises eestist.

Sõnade *oni* ja *kägi* tekkimisaegset lastekeelsust ei eita ma mitte (vt. ül. lk. 26), vaid nende levingu põhjal kahtlen väga nende kuuluvuses säärase suhteliselt hiliste lastekeelsete sõnade kilda nagu *uitti*, *tadi*, *kolli* jne.

Tunnen kõigiti kahetsust, et olen EK 1927, lk. 183 dr. Mg-st rippumata *muna - muñ* ühendamisele jõudes tsiteerimata jätnud tema poolt juba varemini avaldatud selle väga komplitseeritud etümoloogia ja temale sellega suurt kõlblist kahju teinud. Samuti vabandan tema väitekirja lkk. 116—22 liiga lühida mainimise puhul EK 1927, lkk. 204—5. Vahest võib minu süüd leevendada asjaolu, et neist lehekülgedest on lkk. 116—119 prof. Wiklundi j. t. arvamuste tsitaate ja refereeringut ja et muuski osas puudutatakse geminatsiooni seletamist affektiivse hääldega väga kasinalt.

Dr. Mg. eksib, kui tähendab (lk. 27, alamärk.), mina olevat tema väitekirja 6 esimest trükitud poognat saanud juba 1927. a. augustis: viibisin siis Tartust eemal, puhkusel; võisin need saada alles septembris või (mäletatavasti) oktoobris; nende lugemaasumiseks aga leidis mahti alles aasta lõpul. Seda tõendab ka asjaolu, et minu kirjutises puuduvad mitmedki väitekirjas esinevad, küsimusse kuuluvad näited nagu

kal' 'kala' (Isk.), õnn [= õñ] 'avunculus' (vt. „-oi, -ej-dem.“, lk. 19). Sealsamas kurdetakse ka, et EK 1927, lk. 183, punktis 9 minu poolt esitatud näited (väga üldiselt eestis tuntud sõnad!) leiduvat suuremalt osalt ka Mg. väitekirjas. Lubatagu siin siis juurde lisada veel uusi, Mg-l mitteesinevaid: Wdm. Wb *ill* (indecl.), *ill laps* 'gutes liebes Kind' = pailaps, Mih *il* 'ilus' (Isk.), *õk-õk kuj il mede mikkõ avè ô!* eP-s laialdaselt esinev Isk. *illü-ahha(kkene)* 'väga ilus', (?) Muh *pisikke illè* (-illè) *ittikke* 'väga (-väga) väike', *illè ahtukke* 'ime kitsuke' (vrd. *ilus!*), Plt (Isk.) *jän* 'hall kodujänes' (vrd. *jänes!*), Muh *nak* gen. *načkü* 'penis' (vrd. *nagà* 'Zapfen, Pflock', 'tünni või vaadi augu pulk'), üldeest. Isk. *tuš~tušsü* 'tagumik' (vrd. *tusarad* 'Hinterbacken').

Häädust *meliste* olen kuulnud vanaeidel 2 km Melistest endast eemal, Sarakutsis. Nähtavasti linnas nooremailt inimestelt kuulnud ja Võnnuski nooremal rahval *meliste* kõrval tarvitatav häädus *melliste* (vt. ül. lkk. 28—9) on kahtlemata seletatav samal viisil nagu Võnnus oleva külanime (kirjas) Hammaste häädamine (vanemal küll *amaste*) nooremail *aõmaste* ja isegi *hõmmaste*, ning Hiiumaal kihelkonnanime häädamine kohaliku, üldisema ja algupärasema kuju *emaste* kõrval kohapealgi, nooremail, eriti aga väljaspool kihelkonda, vanema ortograafia mõjul kujul *emaste*.

Lk. 30 tähendab dr. Mg.: „tõesti meie keel oleks ideaalses korras, kui A.[aviku] soovitatavaile uuendusile mitte nii kangesti vastu ei seistaks“. Või nõnda lihtne ongi siis viia keelt ideaalsesse korda! Loobutagu siis (soovitab õpetlane!) kriitilisest suhtumisest mag. Aaviku uuendusettepanekutega, võetagu kõik vastu pimesi, olgu need head või halvad! Kuid teatavasti on ju ka dr. Mg. mitme mag. A. uuenduse vastu eitavas seisundis, vähemalt ta neid kas iial pole tarvitanud või jälle on mõningast hiljem loobunud (*luuletai*, -n-inessiiv, *no*, *o* järgsilpides, *kirjutin*, inf. *astu*, *mängi*, *võtinde*, ill. *meele*, *juure* jne.). — Eri asi on hinnata A. head stiliseerimise oskust, eri asi aga jälgida tema propägandastiili või põhjalikumalt kaalumata omandada kõiki tema ettepanekuid, millest suurem osa teatavasti tal endalgi on veel kaheldavad.

Essiivi järjekindla kongrueerimise poolt (vt. lk. 30) pole „paljud meie parimad stilistid“ küll vist mitte stiilistel kaalutlustel, vaid samul otstarbekohasuse ja grammatilisuse põhimõtteil nagu atribuudi kongruentsi küsimuses üldse. Stiilile vist kasulikum oleks isegi *ilusa väikese lastele* kui *ilusatele väikestele lastele*.

Dr. Mg. nõuab (lk. 32), et „sageli trükis esinev“ *säädma* peaks Õig.-sõn-s ruumi leidma. Kuid ÕS pole ju väljaanne, kus kõiki kirjakeeles esinenud või esinevaid keelelisi teisendeid, olgu kirjakeelele kasulikke või mitte, peaks registreeritama. Kui juba *säädma*, siis peaks dr. Mg. oma tihti toonitatud järjekindlusenõude kohaselt soovitama ka *täädma* (või *teedma*).

Edustama ja *esindama* küsimuses juhin tähelepanu „Virittäjä“ toimetaja E. A. Saariaha hiljutisele mõtteavaldusele eesti ja soome vastastikuste laenamiste puhul, kus soovitatakse laenata ettevaatusega, sest „Se mikä on hyvää viroa, ei silti suinkaan ole hyvää suomea (ja päinvastoin)“, vt. Vir. 1929, lk. 70, alamärk. Kuid ka eesti kirjakeelel (vrd. seals., lk. kesk.) on oma arenemisajalugu seljataga, selle struktuur on mitmetigi kujunenud omapäraseks, ja küsitav ongi, kas eesti on tõesti oma väljendusvahendite poolest soomest kehvem, kui arvestada kõiki rahvakeeles peituvaid võimalusi. — Kuna sõna *esindama* 'vertreten' pole mingi keeleteaduslik erioskussõna, ei saa muidugi selle puhul määravalt arvestada vähearvuliste sugu-keelteuurijate huvisid.

Lubatagu ka mõni sõna dr. Mg. vastuväitlemise meetodi kohta. Teosele olulise küsimuse sisulise arutluse eest püüab ta kohati põigata (vt. lk. 15 ja minul lk. 34, all). Mitmeid minu arvamusi tõlgitsetakse vastuarvustuses kas ekslikult või liialdavalt, nii mõndagi minu seisukohta esitatakse suuresti traagilises valguses ja taoti vaieldakse isegi vastu mõtteile, mida allakirjutanu pole esitanudki: transkribeerimisinguid *lõiv*, *äi* pole mitte (vt. lk. 16, ül.) nimetatud juhulikeks järjekindlusetusteks (vt. EK VII 37); *kõrzo* etümoloogia vastu minu poolt esitatud vastuväitest tsiteerib ta ainult mitteolulise osa (vt. ül. lk. 26); lk. 28, kesk., tõl-

gitseb ta minu sõnu „v ä h e m a i d [= lähemaid, vähemulatuslikke] täiendusi“ tähendusega 'vähemolulisi t.'; mitmetes minu erinevais seisukohtades on küll põhjusest leitud suurt karmust ja isegi „maaslamaja löömist“ (vt. ül. lk. 24) ning meeoleoloomist (vt. ül. lk. 18); lk. 25 (all) on teadmata miks arvatud, nagu oleksin kahelnud slaavi tõkelaenude võimaluses; asjata pahandab dr. Mg., kui nimetan (*saukko* etümoloogia puhul, vt. lk. 29) lisaks, et seda seletust on avaldatud varemgi (prof. Kettunen loenguil a. 1920 või 1921, millel vist dr. Mg-lgi oli võimalus viibida); kui allakirjutanu EK VII, lk. 54 (ül.) konstateerib Mg. töös tüht venepärast konstruktsiooni, siis jäeldab Mg., nagu suhtuksin eitavalt igasuguste keeliste laenudega: iseasi on ju sõnade ja kõnekäänude laenamine, iseasi aga lausete konstrueerimine võõrapäraselt. Võrreldagu ka mid minu seisukohti EK VII 54 ül. ja neid Mg. valgustuses siins. lkk. 31—2. Mitmel puhul opereerib vastuväitleja ka trükivigadega (näit. lk. 33. *Autorile* ja *Autoril* jne.), milledest mõned on isegi puht tüpograafse iseloomuga (diakriitiliste abimärkide murdumisi trükkimise ajal, näit. *Jäk* pro *Jäk*, *kirju* pro *kirju*, *sittikke'* pro *sittikke'* jne., vt. lkk. 16, 33).

Järgijäänud dr. Mg. vastuväiteist on suur osa sääraseid vaieldavaid nüansiküsimusi, millel peatumine ajakulu ega EK veergude ruumi raiskamist ei vääri. Teisalt leidub aga ülalesitatus ka seisukohti ja põhjendusi, millega allakirjutanu valmis on ühinema (nõnda sõnaregistri mitmete puuduste, *päivükkäinen, *hoik*, *hitto* - *hitto*, veps. *pih* j. m. m. puhul, lkk. 18, 22, 27, 28).

22. IV 29.

A. Saareste.

Mõni sõna keeleuendamise taktikast.

Ei taha eitada keeleuenduse seniseid suuri teeneid eesti kirjakeelele ega saa ka asuda eitaval seisukohal praegu teostuvas keelekorraldamise ja -parandamise üldises liikumises parema ning otstarbekohasema kirjakeele suunas. Kogu meie keele elu on uuenduslik. Meie suurim „keeleuendamismasin“ — „Õigekeelsuse-sõnaraamat“ produtseerib *en gros*, kirjakeelt aina edasi arendades ja täiendades.

Laiaulatuslikud erinevused n. n. normaal-uuenduslaste ja n. n. radikaalide (kes mitmeti polegi radikaalsed) vahel esinevad peamiselt taktikas. Kuna esimesed asuvad enam evolutsiooni-põhimõttel, uuendusi võttes kriitilisemalt ja soovitada püüdes ainult neid, mis on osutunud heaks ja otstarbekohaseks, ning neid läbi viies demokraatlikult vastavate instantside otsuste kaudu, püüavad viimased uuendusi teostada poolvägisi ning sageli sellest hoolimata, kas need on osutunud heaks või halvaks, apelleerides tihtipeale väheteadlikkude elementide abile. Praegusel korral tahan puudutada kaht mag. phil. Joh. Aavik'u artiklit nende taktilisest küljest (vt. „Tõusmed“ 1927, nr. 4, „Keeleuuendusest“ ja „Kevadik“ 1928/29, nr. 3, „Mida võib praegune noorsugu teha keeleuuenduse hääks?“).

Esimene artikkel küsimuse asjaliku käsitleluga ei ärata palju vasturääkimusi. Ainult lõpu poole muutub toon väga tundeliseks ja liialdavaks (lk. 50, all): „eesti keel saab uuenduslikuks või ta ei saa olema, s. o. kaob, hävineb. Sest viletsat, puudulikku, vigast, riut, labast keelt pole kellegi huvi säilitada. (Muuseas, artiklis esineb teatud määral keelt, mis ei vasta meie kirjakeele arengu viimastele edusammudele, näit. *annud pro andnud, meele pro meelde, poliitika pro politika, senni pro seni, meetood pro meetod*, viimased samuti hiljem „Kevadikus“, ja näib, nagu tahetaks vältida neid teostunud uuendusi. Puudub järjekindlus kaasrõhulise silbi järel allatiivi *-lle* tarvitamises, näit. *publikulle, üldiselle*, kuid *rahvale*.) „Eesti nõrk rahvustunne seletab suurelt osalt ka sennise viletsa ja lameda eesti keelega, mis ei või panna end tõsiselt, sügavalt armastuma. Ainult peen, rikas, uuendet eesti keel võib meeldida, võib vaimustada ja saada suureks rahvustunde teguriks ja ülalpidajaks.“ (Vaevalt siiski mõni *y* ja *-tet*, milles on peamiselt tüli, suudaks mõjuvalt kaasa aidata rahvustundele, küll ehk vastupidi.) Edasi näidatakse seda „sõgedust“ ja „vaenu“, kuidas püütakse ametlikult keelt normida ja selle vaba arengut takistada. Viimaks (lk. 51): „Arvan, et noorsugu ei või leppida selle reaktsioonilise ja tarrutava keelepoliitikaga, vaid sellest mööda läheb, selle tõkkest üle sööstab...“ (minu sõr., E. E.).

„Kevadikus“ aasta hiljem antakse juba juhtnõore, kuidas teostada seda ülesööstmist.

„Uuendused, mille ymber praegu võitlus kõige ägedamini keerleb alalhoidlaste ja uuenduste [trükiviga? —

lugada: uuenduslaste?] vahel on ortograafia alal y (ü asemel), morfoloogia alal -nd pro -nud, -tet (pro -tatud); pääleselle veel -lle ja -ttus kõrvalrõhulise silbi järel („poegadelle, suremattus“) ja kõige uuemaist -like (pro -likkude, näit. „õnnelikke, ametnikke“) ja -maks (tege-maks, lugemaks — et teha, et lugeda) ja lõppeks paljude uute sõnade soetamine, eriti kunstliku loomise teel“ (lk. 36). Juhtnõõride teise punkti all öeldakse seals.: „Ka võib ka otsesemalt, aktiivsemalt tegutseda keeleuuenduse hääks, kõigepäält seega, et ise tarvitatakse uuendusi (y, -nd, -tet, -like, -lle, -ttus, -kund) igal juhusel, kus see vähegi võimalik. Öeldakse, et koolis ei lubata: ... Ent säärane surve maksab ju ainult mõningate kiritööde kohta, sellaste, mis tuleb õpetajale anda läbi vaadata, ja hinnata, ja neid ei ole ju nii palju. Suuremat osa kodus ja kooliski tehtavaid ylestähendusi ei jõua ükski õpetaja kontrollida...“ „Aga ka õpetajaile näidatavais kiritöis tuleb uuendusi katsuda tarvitada. Tuleb lihtsalt õpetajaile näidata oma keelelist meelsust (minu sõr., E. E.). Kui õpetajad ja kogu vanem sugupõlv näeb, et noorsoo enamik on uuendusmeelne ja pooldab, koguni tarvitab keeleuuendust, siis hakatakse ses juba nägema yldist, massilist kalduvust ja ajavaimu, mida peab arvestama. Siis on ka ametlike võimude poolt rohkem loota järeleandmist ja vastutulekut. Ykski valitsus ju ei või kauemat aega risti vastu toimida yldmassi meeolule; tahtele ja veendumusile“ (lk. 37). „Seejuures, et võtta õpetajailt relvad, tuleb hoiduda harilikest õigekeelsusvigadest. Sest muidu võib õpetaja öelda, et „vaadake, uuendusi tarvitate, aga harilikku keelt ei oska, labaseid keelevigu teete“... Igatahes uuenduste tarvitamine kohustab: see kohustab yldse paremini oskama eesti keelt ja eeldab ka teatavat kangelaslikkust, julgust oma veendumusi näidata, nende eest välja astuda ja nende pärast tarbekorral kannatadagi.“ Keeleoskuse nõue on küll täiesti loomulik ja kõigi poolt tunnustatud tarvilik eeltingimus igatühe uuenduste-harrastusile, kuid tegelikult „Ei jaksa seda keeleoskust anda... meie praegune keskkool“, nagu väidab siinsamas (lk. 37) artikli autor. „... Nii veel lähemal aastail saavad koolist välja tulema õpilased, kes eesti keelt sugugi paremini ei oska kui meie kirjanikud, ... Õpetajad, juhatajad, ministeeriumi ametnikud on ka suuremalt osalt veneaegse sugupõlve mehed, kes ei tunne niisuurt vajadust peenema õigekeelsuse järele ega võta seepärast seda nii teravalt. Siin tuleb arusaajamal ja tundelisemal

noorsoo elemendil ise hakata seda tõsiselt harrastama ja sellega tegutsema... see keeleline ja keeleuenduslik harrastus ei pea jääma ainult kooliõpilase nähtuseks, . . . , mida vastased võiksid nimetada „nooruse tuhinaks“, vaid see tuleb koolist ellu kaasa viia, ka järgnevail eluaastail sellele truuks jääda.“

Olgu siin mõningad arvamised tsiteeritud mõtete kohta.

Artikli autori järele võitluse lipukirjaks tunnustatud uuenduste seas on suurem osa neid, mis on osutunud otstarbekohatuiks ja läbiminematuiks, näit. *y*, *-tet*, *-lle*, *-ttus* (viimased ülearuste eranditena), seega on need v a n a d, juba kõrvale jäänud keelendid, mitte enam kellegi uuendused; *-nd* ja *-like* ei ole aga Õig. sõnaraamatu normidega vastolus, kuna *-maks* on niivõrt uus, et ei ole veel aktuaalseks saanudki. Need siis ongi need head uuendused, mis kannatavad vägivalda ja mida peaks kaitsema ihu ja hingega! Eeldatakse a priori oma „uuendusi“ õigeks, neid ei põhjendata siin ega minda põhjendama ka kompetentsete ringkondade ees. Omaaegsed põhjendused neil uuendustel olid aga teatavasti nõrgad, kirjutatud laiadele, mittekriitilistele massidele. Viga seisabki selles, et need on enam teadlikkudes kriitilises ringkonnades laialdaselt osutunud ebakohaseks ja kõrvale jäetud.

Selle asemel, et tunnustada nende „uuenduste“ aegumist ehk lõppu ja kasutada jõudu mõnede tõeliste uuenduste huvides, pööratakse nüüd nagu mingi eestlasele omase jonniga pärast alaealise põlve poole, et hankida ebakriitilist tugikonda.

On ju üldiselt teada, et alaealisuses omandatakse uuendus suure vaimustusega, ainult sellepärast, et need käivad maksva korra vastu (mis on tingitud noorpõlve protestivaimulisest hingeelust). Kui vähe vanemaks saadud, kriitilisem mõistus ja objektiivsem hindamisvõime kujunenud, kaovad suuremal osal vähehaaval liialdused. Ja seda on juhtunud uuenduste läbimineku kõige elavamal ajajärgul. Palju reaalsem on nüüd, kus ülalnimetatud „uuendused“ on kaotanud oma värskuse ja uudsuse, oletus, et need jäävad siiski „nooruse tuhinaks“ ja asjata meeltesegamiseks¹.

Kas ei või juhtuda aga ka nii, et uus põlv võtab need vastu, kannab ellu, ja edaspidi peaks keegi pärast neid tulev

¹ Kas ei ole ka üheks nende vananemise tunnismärgiks nähtus, et ühes Ülikooli kirjanduslikus seminaris, kus töötavad meie tulevased emakeele õpetajad ja kus teatavasti keeletarvitus on olnud vaba, nende kõnesolnud uuenduste tarvitamine praegu on pea täiesti kadunud.

keeleparandaja jälle viimases hädas kasutama alaealist veel uuemat põlve, et asendada neid ebakohaseid „uuendusi“ mõnede endistega, asjata kõrvaldatutega? Mitteteadlik alaealine element pole õige otsustaja neis küsimusis, mis vajavad kogemusi ja mõistuslikku kaalutlemist.

Edasi, kuidas tahetakse kasutada seda põlve! Selleks ülaltoodud tsitaadid. Mul on ükskõik, kes oleks kirjutise autor, ei saa aga heaks kiita, et üldse nii kirjutatakse. Seda enam aga paneb imestama, et nii kirjutab, kes on ise pedagoog ja eesti keele õpetaja. Niiviisi õpetajate vastu üles kihutada ja soovitada oma meelsust püüda näidata, kuigi alles keeleoskamatuses, nii võiks minu arvamise järele kirjutada ainult õpilane oma käsikirjalises „mässumeelses“ ajakirjas.

Näib, et „otstarve pühendab abinõu“. Niisugune taktika pole meie keeleuuendamisele küll kohane ja võib isegi vähendada selle liikumise autoriteeti. Ebakohaste „vanaduste“ ja ka tõeliste uuenduste arendamispaiguks on küllalt võimalusi ja nimelt ringkondades, kus saadakse hinnata soovitusi objektiivselt, nende väärtuse, otstarbekohasuse ja läbi viidavuse seisukohalt, näit. Keeleuuenduse Ühing, Akad. Emakeele Selts, Eesti Kirjand. Seltsi Keeletoimkond (ma ei kirjuta siin autorile, kellel kõik väga hästi teada), samuti võib teha katseid kirjanduses, leida vastukõla ja järeldada edusamme uuenduste suhtes. Kasutada aga ebakriitilist põlve ja sel viisil, nagu seekord on tehtud, — siin on küll liiale mindud. See pole meie keeleuuenduse õige tee.

E. Ellsto.

Raamatute ülevaade.

Nivalan murteen äänneoppia. Kirjoittanut Kustaa Vilkuna. Helsinki 1928. (Vähäisiä kirjelmiä LIX, eritrükk „Suomist“ V, 6).

Kõnesolev väike 50-leheküljeline uurimus tuleb Soome teadlaste noorima põlve esindaja käest. Siin käsitletakse Kesk-Pohjanmaal Nivala, Haapajärve ja Haapavee (Haapavesi) kihelkonna elanikele omast soome murret. Selle murdealaga liitub ida poolt rida veel enam savopärase murdega kihelkondi (Pyhäntä, Pyhäjärvi j. m.), milline murderühm kokkuvõetult saab autorilt ühise Kesk-Poh-

ja n m a a ü l a m u r d e nimetuse. Aga Nivalagi murdes on muude läänesoomeliste Pohjanmaa murretega võrreldes rohkesti idasooime (savo) hääliknähteid (*mehtä*: *metässä* = metsässä, *latva*, *pässä*, *tuvva*[n] — vrd. Pohjanmaa läänemurd. *mettä*, *larva*, *parassa* 'pajas' jne.). Selle murdeala peajoonte esitamine on seda tervitatavam, et teda seni pole kirjanduses veel käsitletud. Lõuna-Pohjanmaa on teatavasti see soome murre, mis on saanud kõige spetsiaalsema uueaegse häälikuloolise käsitletu osaliseks (J. Laurosela' kolmeköitelises uurimuses), Põhja-Pohjanmaa murre on samuti kirjanduses hästi tuntud (M. Airila' Tornio murdeid käsitleva laia uurimuse kaudu ja K. Cannelin'i vanema tööga Kemi murdest), ent nende vahepealsed murred on seni saanud vaid konspektiivselt lühida (Y. Wichmann'i Muutamia äänneopillisia havainnoita Lestijoen murteesta) või muidu vananenud (J. H. Vennola' Äänneopill. havainn. Pohjois-Pohjanmaan rantamurteesta) käsitluste osaliseks. Autor on ise sündinud nivalalane ja on pikemat aega töötanud Sanakirjasäätiö murde-stipendiaadina koha peal, mis garanteerib esitatava ainekiku usaldatavuse. Mis käsitletu puutub, siis on eriti üksikasjaliselt antud murdefoneetiline kirjeldus (häälikute ülevaade ja häälikute esinemine foneemides). Käsitledavas murdes esineva, soome murdeis haruldase erilise geminatsiooniliigi (*ruokka*, *seipät*, *sanokka* jne. — märgitud poolpika konsonandiga, kuna selle nähte esmakordne käsitleja L. Hakulinen Vir. 1926, lk. 176—9 on siin tarvitanud ülilühikese geminaadi märki: *nouutta*, *suorra*, *tuonnēt*, *ruokka* jne.) ligemaks fikseerimiseks on sooritatud kvantiteedimõõtmisi kümograafil (lk. 14—15 tulemused nähtaval). Häälikuloolises ülevaates on autor piirdunud peamiselt niisuguste nähete esitamisega, „millede areng on spetsiaalne Nivala ja lähima ümbruse murdeis“ (lk. 3). Sellepärast ongi arusaadav põhjalik geminatsiooninähete (1) *kalla*, *sanna*, *opettaija* tüüpi geminatsioon ja 2) juba kõne all olnud poolpika konsonandi tekkimine *leppä*, *nahka* jne.) käsitletu lk. 21—5. Täheandtagu, et pärisgeminatsiooni east kõneldes (lk. 24) autor

liitub nendega, kes arvavad, et „võib oletada, et see nähe peegeldab vägagi vanu suhteid“ (on mõeldud nähtavasti koguni algsoomet, kuna mainitakse selle juures muudegi sugukeelte vastavaid geminatsioone). Muidu konsonantismiajaloost käsitletakse ainult klusiilide nõrku vasteid silbi algul ja lõpul (lkk. 26—33, NB koguni „harjutud viisil“ veel *ðs*-ühendit, milline nõrga-astmelisus korrast ikka enam kaotab tunnustust) ning sõnalõpulist *k-d*, *t-d* ja *n-i* (lkk. 33—5). Vokalismi alalt on pearõhk pandud järgsilpide vokaalkontraktsioonide (lkk. 37—40 *o-a > uua* jne.) ja *i*-lõpuliste diftongite käsitlelule (lkk. 40—43) ning murdeomase põhjasavo mõjuga seletatava üldise diftongite alanemise (*päeta*, *läuta*, *kantoena* jne., vt. lkk. 36 ja 42—3) vaatlusele. Lõpus on lõppkaost ülevaade (lk. 44) ja valgestavaks lisaks (lk. 45) murdetekste, m. s. hulk mõistatusi ja kõnekäände.

Töö on üldiselt tehtud hoolega, sisulisi komistusi on silma puutunud ainult mõningaid. Nii on mitmel korral *-eye*-tüveliste (resp. *-eye*-liste) all esitatud sõnu, mis on kindlasti või alternatiivselt *-ehe-* (resp. *-ehē-*) lised: lk. 21 *lappelläga*, 29 *rantesta*, 39 *palaket*, *vuõõssa*, lk. 29 *maeniio* peetakse *-iyo*-lõpuliseks, kuna ta tõenäolisemalt on *ido*-lõpuline deverbaalnoomen (vrd. *valita* — *valio*, *mainita* — *mainio*). Lk. 32 esineb „noorevõitu rootsi laensõnade“ all (rinnu sõnadega *vaunut*, *uni*) ekslikult ka hoopis põlisem sõna *siunata*⁽¹⁾, sellevastu jällegi tundub mõnikord tarvet hiliste laenude paremaks eraldamiseks algsoomeaegsest sõnavarast, näit. lk. 31, kus „algsome *yl-*, *yr*-ühendite“ järeltulijatena esitatakse m. s. hilised rootsi laenud *tili*, *lëili*, (*pëili*). Kui lähtekohaks võtta, nagu siin teoses, hilisem algsome, siis oleks vahest lk. 41 ehk teataval määral eksitav kõnelda „*ei*-lõpulisist noomeneist“, kuna algsomes vastavail korral peaks oletama *ei-d* (*ei > ei* spetsiaalsoome nähe, vt. allakirjutanu „*oi-*, *ei*-deminutiivid läänemeresoome keelis“). Lk. 36 oletatakse sõnade *rästäs*, *vestä* (= *räys-täs*, *veistä* kirjakeeles) puhul, et need võiksid olla vanad karjalapärasused (-savomurde jooned). Kuid 1. silbi difton-

gitu kuju on neis palju laiemalt levinenud (m. s. eestiski ja osalt ingeris), mispärast kõnealusel väitel peaks olema vähemalt reservatsioonivõimalusi.

Kuna kõnesoleva teose murdetranskriptsioon on kaunis komplitseeritud, on arusaadavalt läbi lipsatanud mõningaid trükivigu, eriti diakriitilisis märke. Segavana näit. tundub eriti kui $\gamma > 0$, $k > 0$ (= kadunud) asemel leiame $\gamma > 0$, $k > 0$ (lkk. 31, 33), samuti vokaalipikkuse märgi puudumine juhtudel nagu lk. 34 *lälippa värii* (= väärin), 39 *sünti(n)* pro *süntti(n)* (= syntien), 47 *iähäi* (= jäähän), lk. 17, rida 17 ül. *nn* pro *nn* lk. 32 *βi* pro *βi*.

Neist pisikesist juhuslikest märkusist hoolimata tuleb konstateerida, et seegi väike uurimuslisa igati käib oma eel käiva eksaktse ja heamainelise Soome teaduse jälgedes. On põhjust rõõmustada, et oleme jälle saanud värskeid ja usaldatavaid lisateateid selles teoses käsitletud, kirjandusele seni tundmatust soome murdest. J. Mg.

Akad. Emakeele Seltsi koosolekuteateid.

Korraline peakoosolek 17. veebr. 1929.

Aastakoosoleku ettekandes annab prof. A. Saareste ülevaate „Vanemate eestikeelsete trükkteoste uudisleidudest.“

Esitatakse 1928. aasta aruanded: Seltsi ja juhatuse tegevuse üldaruanne, Murdetoimkonna, ajakirja „Eesti Keele“ ja Nimede-eestistamise Toimkonna aruanne (vt. siins. lkk. 50, 52, 53, 55. Majandusaruande rahaline osa osutab bilanssi 31. det. 10.046 kr. 90 senti. Revisjoni-toimkond soovib võimalikult kiiresti välja anda soome-eesti sõnaraamatu jm.

Aruannetele järgnevad läbirääkimised.

Nimede-eestistamise kohta ütleb hr. J. Ainelo, et osa AES-i liikmeid on veel saksapärase nimedega ja et kõigepealt tuleks siin muutmine teostada. Mag. A. Oras kõneleb, et välismail pannakse nimedele enam rõhku ning otsustatakse nende järele isikute rahvust. „Nimi ei riku meest“, kuid rikub välismail meie rahvusliku kultuuri üldpilti.

Dr. J. Mägiste räägib pikemalt murdeuurimisest. Meie murdeuurimise teostamise suhtes peab olema pessimistlikum kui aruanded, mis harilikult näitavad, nagu oleks töö varsti lõppemas. Kogutud murdematerjalid on puudulikud. Soomes on murdeuurimist tehtud põhjalikumalt kui meil. Murdetoimkond peaks olema laiemal alusel, enam liikmetega. Töö statistilise arvustiku tegemise ja tööde hindamise asemel, mis võiks olla juhataja teha,

oleks abijõu jõudu tarvis mujale, näit. et tasandada transkriptsiooni. AES-i juhatus peaks võtma kaalumisele murdeuurimise süvendamise ja murdetoimkonna laiendamise küsimuse. Üldaruandes nimetatud „elulised teotsemised“ pole Seltsi otstarbeks. Seltsis on just tarvis lahendada mitteelulisi küsimusi.

Prof. A. Saareste: Murdeuurimistööd alustati väikese kavaga. Toetuse andmist on tahtetud lõpetada ja on soovitud, et töö rutem lõpule jõuaks. Võib-olla edaspidi saab asja laiemalt arendada. Võrreldes soome murdeuurimisega on puudusi, kuid on ka toonitatud plüsse, (näit. murdetekstide kogu). Stipendiumid on seal mitu korda suuremad kui meil. Kogujateks on neil enamikus magistrid, meil aga ainult üliõpilased, neistki pooled nooremad. Esimestel aastatel olid kogujad meil ilma ettevalmistuseta ja nende materjalide väärtus on vähenenud. Tasumisel on töid hinnatud väärtuse järele. Suur komisjon tööd palju ei soodusta. Murdekogusid nagu muudki ainestikku tuleb kasutada kriitiliselt, murdeid ise peajoontes tundes. Seltsi üldtegevuse kohta tähendati just arvustajategi poolt endistel aastatel, et tuleks käsitleda rohkem praktilisi küsimusi, mis oleksid huvitavad liikmetele.

Hr. A. Kask: Soomes mõned aastad tagasi teostati murdeuurimist nielsamul põhimõtteil, mis meil (neil Lönroti, meil Wiedemanni järele), ning on seal mag. Hakulinen'i sõnade järele „kahjuks pooleli jäänud“. Meil on pearõhk langenud sõnavarale; seda semasioloogiliselt põhjalikumalt uurida pole meil praegu võimalik. Soomes tarvitatakse $\frac{1}{3}$ summasid ja aega väljas kogumiseks, $\frac{2}{3}$ — kogude korraldamiseks. Meil ei suudaks üks isik seda teha. Hindamine on ka tööd, ilma milleta läbi ei saa.

Prof. Saareste: Hindamine ja aruanne on võrdlemisi väike osa MT abijuhataja tööst. On olnud tööd ka korraldamisega. Soomes on sel alal 3 suurepalgalist jõudu, meil kulub selleks 200 kr. aastas.

Dr. Mägistete: Hr. Kase töö on kõige tunnustatavam. Oleks tarvis aga avalikku arvamist tutvustada murdeuurimise töö tähtsusega ja muretseda rohkem toetusi, et oleks võimalik teostada korraldamist laiemas ulatuses. Ajakirja „Eesti Keele“ tasapind ei ole küllalt kõrge. Esitan ettepaneku: juhatusel tuleks kaaluda, kas ei tuleks murdetoimkonda suurendada mõne liikme võrra ja mis tuleks teha murdeuurimise süvendamiseks.

Rev.-kom. liige hr. Schönberg avaldab nurinat, et soome-eesti sõnaraamatu käsikirja valmimine on võtnud aega 7 aastat, mis olenes toimetajast, ja et on trükitud ainult 3 poognat.

Dr. Mägistete: Omal ajal oli juba ette näha, et sõnaraamatu töö muude tööde kõrval pikale venib.

Prof. Saareste Soome-eesti sõnaraamatuga on juhatusel pealegi olnud palju tüli, lepingut on murtud mitu korda j. m. ss.

Läbirääkimised lõppenud, kinnitatakse kõik aruanded. Dr. Mägistete ettepanek võetakse vastu.

Eelarve kinnitatakse esitatud kujul, mis on tasakaalus 13.100 kroonil.

Juhataja prof. Saareste kannab ette järgmise juhatusel ettepaneku auliikme valimise asjas:

„Paarist viimastest meie iseseisvuse-eelsest aastakümnest on dr. O. Kalda tööd pea ainukesed eesti keelemeeste produktsioonist, mis on praegusele keeleteadusele väärtuslikkudena püsinud (siin on peamiselt mõeldud tema arvukaid keelenäiteid ja tekste vanemate

välisest asunduste Lutsi ja Kraasna maarahva murdest). Soome-ugri keele ja rahvateaduse bibliograafias toimetas dr. K. eesti osa. Dr. O. Kallas oli ka murdesõnade kogumise algatajaist ning toetas eestikeelsete oskussõnade soetamist. Algatavalt ja piisavalt on ta teotsenud isikunimede ja criti ristinimede eestistamisliikumises ja kohanimede normimisel. Välismailgi viibides on ta alaliselt ühenduses olnud meie keelearendusliku tööga ja Ak. Emakeele Seltsiga. Neil motiividel esitab Ak. Emak. Seltsi juhatus dr. O. Kalda tema 60. a. juubeli puhul AES-i auliikmeks valimiseks, lugupidamiseks ja tänutäheks temale ta kestvate teenete eest eesti keele alal.“ (Põhik. § 9).

Ettepanek võetakse vastu ühel häälel, seega valitakse dr. phil. O. Kallas AES-i auliikmeks.

Juhatusse valitakse 1929. aastaks: juhatajaks prof. A. Saareste, liikmeteks lekt. Joh. Veski, õpet. E. Nurm, õpet. A. Kask, üliõp. E. Trinkman, ja õpetaja K. Mihkla ja dr. J. Mägiste; juhatusliikmete asemikkudeks mag. Joh. Aavik, mag. E. Päss ja üliõp. K. Hermlin.

Revisjoni-toimkonda valitakse tegevliikmeist õpet. E. Schöenberg ja õpet. J. Ainelo, toetajaliikmeist hr. O. Rütli; asemikkudeks tegevliikmeist õpet. A. Vaigla, toetajaliikmeist hr. K. E. Sööt.

Murdetoimkonna juhatajaks valitakse prof. Saareste.

„Eesti Keele“ toimetusse valitakse: peatoimetajaks prof. A. Saareste, liikmeteks lektor J. V. Veski ja õpet. A. Kask, asemikkudeks mag. J. Aavik ja üliõp. H. Pürkop.

Nimede-eestistamise Toimkonda valitakse õpet. J. Ainelo, mag. J. Aavik, lektor J. Veski, üliõp. E. Roos ja mag. A. Oras, asemikkudeks hrad P. Ariste, E. Sitska ja H. Jänes.

Emakeele Seltsi auhindatööks kuulutatatakse teema: „Kirderanna murde ülemineku maamurdesse mingil loomulikult piiratud maa-alal“. Esitamise tähtajaks on 15. det. 1929. Ümbrikkude avamine järgmisel aastakoosolekul. Aubhindadeks on määratud I — 120 krooni ja II — 80 krooni. (Lähemaid teateid vt. EK 1928 nr. 7--8, lk. 149).

E. T.

Ülevaade Akadeemilise Emakeele Seltsi 9. tegevusaastast 1928.

I. Seltsi koosolekud.

Selts on pidanud 1928. aastal 6 koosolekut (eelmisel a. 6), neist ühe peakoosoleku. Neil on esitatud 10 isikult 11 ettekannet: ühelt ülikooli õppejõult ja teg. õpetajalt 2 ettek., kaheksalt üliõpilaselt 8 ettek. ja ühelt ülikooli lõpetanud isikult 1 ettekanne. (Eelmisel aastal 8 isikult 11). Eelmise aastaga võrreldes võib näha üliõpilaste suuremat protsenti esinejate arvus.

Ettekanded olid järgmised:

Üliõp. Clarissa Allik, Tallinna kooliõpilaste erikeelest (vt. EK 1928, lk. 3).

Üliõp. P. Ariste, Rootsi etimoloogiaid (vt. AES-i koosolekuteateid EK 1928, lk. 106).

Üliõp. K. Hermlin, Sõdurite erikeelest (vt. EK 1928, lk. 90).
Hr. A. Meieäär, Mõned tähelepanekud Kesk-Viljandimaa murretest (vt. EK 1928, lk. 81 ja 84).

Üliõp. K. Mihkila, Fr. R. Fählmann keelemehena (vt. EK 1928, lk. 69).

Hr. E. Muuk, Eesti deklinatsiooniliigitusest (vt. AES-i koosolekuteateid, EK 1928, lk. 28).

Õpet. E. Nurm, Õigekeelsuslikke küsimusi (kaks ettekannet, (vt. EK 1928, lk. 138 ja AES-i koosolekuteateid sealsamas, lk. 108 ja 150).

Üliõp. H. Pürkop, ühest keeleoskuse katsest (vt. AES-i koosolekuteateid, EK 1928, lk. 108).

Üliõp. H. Seppik, Kunstlikud keeled (vt. EK 1928, lk. 118 ja AES-i koosolekuteateid, sealsam., lk. 150).

Üliõp. A. Vaigla, Üliõpilaste erikeelest (vt. AES-i koosolekuteateid, EK 1928, lk. 107).

Ettekannetest on „Eesti Keeles“ ilmunud 5.

Teaduslike ettekannete enamuses on käsitletud mitmeid elulisi küsimusi, nagu õpilaste, üliõp. ja sõdurite erikeeli. Ka tegelikule keelekorraldusele on osutatud väärilist tähelepanu, käsitledes deklinatsiooniliigituse ja Õigekeelsuse-Sõn. üksikuid küsimusi.

Elavaid vaidlusi tekitas E. Muugi uue dekl.-liigituse esitamine. Sooviti ühelt poolt dekl. probleemi lahendus anda vastava komisjoni hooleks, kuid et küsimus polnud veel küllalt küps ja et valitsesid lahkavused üksikute liigituste autorite ja pooldajate vahel, mida nüüpea pole võimalik kõrvaldada, otsustati küsimus jätta lahtiseks, et võimalik oleks üksikuid liigitusi proovida tegelikult õppetöös. Oma esitatud liigitusest on E. M. nähtavasti loobunud, esitades oma keeleõpetuse teises trükkis oma veel uuema — kolmanda deklinatsiooniliigituse.

Õigekeelsuse küsimusis avaldati soove, kuid kindlaid otsuseid vastu ei võetud.

Koosolekuist osavõtjate arv on kõikunud liikmete suhtes 20—57, külaliste suhtes 13—33, üldiselt 34—70. Keskmine osavõtjate arv ühe koosoleku kohta tuleb 32 liiget ja 18 külalist, kokku keskmiselt 50 inimest.

2. Juhatus tegevus.

Juhatus on pidanud 1928. kalendriaasta jooksul 14 koosolekut. Neil on arutatud küsimusi 128 punkti.

Juhatus on teotsenud kirjastuslike küsimustega. On jätkatud ajakirja „Eesti Keele“ väljaandmist (lähemalt vt. siins. lk. ...). Prof. A. Saareste toimetatud „Eesti kirjakeele van. mälestiste“ II osast on ilmunud 5 poognat. On valmimisel ideoloogilise (mõistelise) sõnastiku käsikiri. On valminud dr. J. Mägiste soome-eeesti sõnaraamatu käsikiri, mille trükkitoimetamist on jätkatud.

Murdeuurimistööd on jätkunud (lähemalt siins. lk. ...)

Õigekeelsusküsimustes on juhatus rohkesti seisukohti võtnud ja seletusi andnud väljastpoolt sagedasti tulnud järelepärimistele.

„Eesti asulate üldnimestiku“ redigeerimise toimkonna tööst (Posti Peavalitsuse tarvis) võttis Selts osa kahe esindajaga (J. V. Veski, A. Kask). On läbi vaadatud üle 10.000 nime. Töö on lõpule jõudmas.

Hõimuküsimuste edendamiseks võiks nimetada Seltsi kaudu Piirimaade Kultuurkapitalilt saadud alalist stipendiumi ühele ingeri üliõpilasele (A. Angerja'le) ingeri sõnaraamatu koostamiseks. On muretsetud toetusi setu lauluemadele. Setu väljaannete hind on sealse rahva kehvuse tõttu alandatud. Liivi Seltsi 5 aasta juubelipeost võttis osa AES-i esindaja. Emakeele Seltsi stipendiumiga käis suvel 1 üliõpilane (K. Hermlin) Soomes end täiendamas.

Seltsil on olnud oma esindaja Kultuurkapitali Kirjanduse Sihtkapitali Valitsuses ja samuti esindajad Fennougrica asutises.

Selts on astunud väljaannete vahetusse mitmete välismaa teaduslike asutistega.

Tartu ülikooli humanitaarsete akadeemiliste ühingutega on astunud sidemisse, on valmistatud lähema koostöö kavaja tehtud vastav leping nende akad. ühingute vahel. On ka samme astunud ühiste ruumide saamiseks Tartu Ülikooli Valitsuselt.

Setu lauliku Anne Vabarna laulukogud on antud Rahvaluule Arhiivile, kuna murdekogud E. Kirj. Seltsilt on palutud ja saadud Em. Seltsile. Seega on osalt teostatud uurimismaterjali otstarbekohasemat paigutamist.

Seltsi sisemise elu korraldamisest võiks nimetada asjaajaja üliõp. A. Taioste lahkumist läinud sügisel, kelle asemele valiti üliõp. Heinrich Rink.

Juhatus on aasta jooksul Seltsi vastu võtnud 11 uut liiget. Liikmete üldarv on praegu (aastakoosoleku ajal 17. II 29) 73.

Juhatuses koosseis läinud aastal oli püsiv. Peale hr. E. Muugi lahkumise aasta algul (elukoha muutmise tõttu) ja asemiku hr. A. Vaigla asemeletuleku juhatusse on koosseis vastav läinud aastakoosoleku valikule. Ametid olid jaotatud järgmiselt:

Juhataja prof. A. Saareste, abi lekt. J. V. Veski.

Sekretär üliõp. E. Trinkman, abi üliõp. K. Mihkla.

Laekahoidja õpet. E. Nurm, abi üliõp. A. Kask.

Ametita liige õpet. A. Vaigla.

E. Trinkman.

AES-i sekretär 1928. a

Nimedeeestistamise Toimkonna 1928. a. aruanne.

1928. a. kuulusid toimkonda hrad J. Aavik, J. Ainelo (toimk. juh.), E. Trinkman, J. V. Veski (juh. abi) ja A. Vaigla (sekret.). Aasta kestel astus välja toimkonnast E. Trinkman, asemele astus E. Roos.

Aruande-aastal on toimikond pidanud 3 koosolekut. On katsetud leida teid nimedeeestistamisele õhutamiseks, kuid kivistunud avaliku arvamisega vastolus on teed tihti joosnud ummikusse. Nii on vabariigi kümneenda aastapäeva puhul toimkonna poolt suurematele kodumaa ajalehtedele läkitatud lühisisuline nimedeeestistamise üleskutse, avaldatud aga ainult „Päevalehes.“

Viimasel ajal on püütud asetada enam rõhku ristinimede korraldamisele. On peetud tulemusega läbirääkimisi dr. Mägiste ja üliõp. Tooms'i eestipäraste (muistsete) ristinimede kogu avalda-

misvõimaluste üle. Samuti on püütud võõrapäraste ristnimede (nagu vene jm.) kirjaviisis jõuda kindlamale ühisalusele jne. (Viimane tegevus on praegugi toimkonnas päevakorral).

Toimkonna kaudu on läinud aasta jooksul esitatud Riigikohtule 16 nimemuutmis-palvet. Üldse on aga s. a. Riigikohtus nime-
muutmise asjus otsustatud 81 palvet. Neist on jaatavalt otsus-
tatud 53 palvet (65,43%), eitavalt 28 (34,57%).

Eitavalt otsustatud palvete % on selletõttu suur, et nimekandja ja Riigikohtus ei ole nime halva kõla (resp. tähenduse) suhtes ühe-
arvamisel. Nii figureerivad eitavalt otsustatud nimestikus nimed, nagu Susi, Torupill, Parm, Täkk, Karu, Oinas, Sikk jm.; kuna jaatavalt otsustatud protsenti kannab loomulikult võõrasnimestik.

Nimede-ecstistamise Toimkond algab oma kümnenda aasta töö-
teekonda. Tema tegevuse minevikus on 475 uut perekonnanime, üle 1000 isikuga. Arvuline hariaste on 1921. a. tegevuspiirkonnas, aasta keskmine — ligikaudu 53. Ning tänavune aruanne konsta-
teerib sama keskpära — 53.

A. Vaigla.

Nimede-ecstist. Toimk. sekretär.

1928. a. murdekogumise aruanne.

Möödunud aasta vihase ja külma suve tõttu oli AES-i stipendiaatidel murdekogumine raskendatud. Siiski töötasid eri kihelkondades üldse 18 stipendiaati, neist 9 nais- ja 9 meesüliõpilast. Töö on esitanud järgmised 17 stipendiaati:

1. Arike, Juhan — Karusest,
2. Hammermann, Linda — Juurust,
3. Hermlin, Karl — Setust,
4. Jaska, Elfriede — Karulast,
5. Mattin, Emilie — Vaivarast,
6. Meissaar, August — Sangastest,
7. Normak, Marta — Viru-Nigulast,
8. Ots, Meeta — Viru-Jaagupist,
9. Paas, Elfriede — Otepäält,
10. Ritsing, Richard — Hallistest,
11. Rutoff, Hella — Ristilt,
12. Seppik, Heinrich — Tõstamaalt,
13. Sirk, Herman — Põlvast,
14. Soosaar, Meeta — Järva-Madisest,
15. Sööt, Bernhard — Tormast,
16. Tomson, Richard — Märjamaalt,
17. Tooms, Mihkel — Valjalast.

Neile lisaks on üks stipendiaat küll kogunud, kuid pole saanud tööd seni loovutada.

Aruandeaastal töö esitanud stipendiaatidest oli 8 endist ja 9 uut. Nad töötasid kokku umbes 15 kuu jooksul; üle 1 kuu on töötanud 3, umbes 1 kuu — 5 ja alla 1 kuu — 9 stipendiaati. Keelejuhte on kasutatud üle 50-ne.

Peamiseks töötamisalaks on olnud eelmiste aastate töö jätkuna sõnavara kogumine Wiedemanni sõnaraamatu järele. Sel alal on jätkatud tööd 16-s kihelkonnas ja on küsitletud Wiedemanni

järele 5009 veergu, s. o. kogu sõnastik umbes 3,5 korda läbi. Sõnaseleideid on saadud sel teel 23.722.

Keskmiselt on Wiedemanni igalt veerult kogutud 4,7 sõna. Üksik-stipendiaatide töödes kõigub see määr 3,2—6,9 vahel. Üldiselt on paremates töödes ka kogumise tihedus suurem.

Lisasõnastikkude järele on kogutud 13-st kihelkonnast 3458 sõnavaralist teadet. Uute ja haruldasemate sõnade kohta on teateid saadud 752 sedelit. Üldse on seega 1928. a. suvel kogutud sõnavaralisi sedeleid 27.932.

Kohanimesid on stipendiaatide poolt põhjalikumalt kogutud 2-st kihelkonnast, Otepäält ja Valjalast. Üldse on stipendiaatide poolt suvel kogutud 2511 kohanime.

Üldiselt on seega AES-i murdekogud 1928. a. täienenud 30.518 sedeli võrra.

On jätkatud kogumist ka teistel aladel. Kuuldelisi tekste on kogutud 103 lk. Kolmest kihelkonnast (Karuse, Sangaste, Otepää) on koostatud põhjalikumaid häälikuloolisi ülevaateid (418 lk.) ja ühest kihelkonnast (Viru-Nigula) on tehtud morfoloogiline ülevaade (140 lk.). Väärtuselt on stipendiaatide kogudes häid 7, rahuldavaid 9 ja nõrgavõitu 1.

Lõpetatud on 1928. a. suvel sõnavara kogumine Wiedemanni järele 5-s kihelkonnas. Saadud on neist kihelkondadest järgmisel määral sõnavaralisi teateid: Viru-Nigulast 10.015, Sangastest 9.226, Järva-Madisest 8.362, Karulast 7.862 ja Vaivarast 6.772 sedelit.

Üldiselt on seega senise 7-me-aastase murdekogumise töö kestel sõnavara küsitlemine Wiedemanni järele esialgselt lõpetatud 18-nes kihelkonnas: Iisakus, Jamajas, Järva-Madisest, Karulas, Koerus, Kolga-Jaanis, Kihelkonnal, Kuusalus, Puhjas, Põltsamaal, Rõigis, Rõuges, Sangastes, Tarvastus, Toris; Vaivaras, Vastsellinas ja Viru-Nigulas. Teistest kihelkondadest on seni küsitletud järgmisel hulgal: Valjalast 93%, Ristilt 85,4%, Tormast 72,6%, Karusest 70,6%, Hallistest 70,2%, Põlvast 69%, Märjamaalt 66,7%; Häädemeestelt 57,3%, Viru-Jaagupist 56,8%, Juurust 32,1%, Setust 20,5% ja Tõstamaalt 12,6%. Kogu kavatsatud hulgast on seni kogutud umbes 83,5%. Kogutud hulga sellest suurest protsendist ei järgne aga sugugi, nagu oleks murdesõnastiku eeltöö juba lõpule jõudmas. Tegelikult on senine töö olnud ainult esimeste vagude ajamiseks selle tööpöõllul. Kõik kogutud materjalid nõuavad järjestamist, korraldamist, kontrollimist, parandamist, täiendamist. Paljud senistest kogudest suudavad meile ainult näidata, missugused harilikumad vormid harilikumatest sõnadest esinevad vastava kihelkonna murdes. Kui aga otsime teateid haruldasemate sõnade kohta, kui tahaksime põhjalikumalt jälgida sõnade tähenduslikku külge, kui on meil tarvis näiteid sõnade tarvitamise viisi kohta jne., siis ei leia meie tihti kogudest vastust. Kõik need küljed nõuavad veel jälgimist, nõuavad täiendamist. Kogude usaldatavuse ja täielikkuse saavutamiseks tuleb ühelt poolt järjestada ja transkriptsioonilt ühtlustada seniseid kogusid, teiselt poolt aga korraldada järelokumisi kogude täiendamiseks ja kontrollimiseks. Kuna seni on peamiselt rõhutatud tooresmaterjali kogumist, tuleb nüüd enam tähelepanu pöõrda materjali ümbertöötamisele ja tarvitamisköõlvuliseks tegemisele. Siin ootab meie murdekogujaid veel aastate töö.

A. Kask.

AES-i Murdetöõlmkonna abijuhataja.

„Eesti Keele“ 1928. a. aruanne.

Ajakirjal oli kaastöölisi 1928. a. kokku 23 (20)¹. Neist oli ülikooli õppejõude 5 (7), ülikooli lõpetanuid 5 (3), üliõpilasi 9 (9), toimkondi 2 (1) muid kaastöölisi 2.

Artiklite arv on eelmise aastaga võrreldes suurenenud — neid oli 1928 a. 39 (33), nende hulgas murdetekste 3 (4). Endiselt on jätkatud „Eesti kirjakeele vanemate mälestiste“ ilmutamist, mida ilmus 1928. a. ajakirja lisana 5 (3) poognat. Ajakirja lisana ilmus veel V. E. Peters'i „Eksperimentaalfoneetika alged“ (1,5 poognat).

Ajakirja trükiti 8 nr. à 600 eks., kokku 256 lk. Hinnata ning vahetuseks emplaridena saadeti mitmesuguseile asutisile ning isikuile 53 (54) eks.

Ajakirja tellijate arvus polnud suuremaid muutusi.

H. Pürkop.

„Eesti Keele“ toim. sekretär.

Murdetekste.

Kuusalu.

Fonograafiline tekst (AES arh., rull nr. 107). Jutustaja: Tõnis Sepmann, 68 a. v., Kõnnu v., Viinistu külast, 18. III 1925. a.

Oma elulugu.

minu eluluku on niusukune. minä olen lešk miēs ja elän nüüt sin niinda vaēst vaēvast viisi omä elupäivääd etesi. ja minul oli muidugi naine ja siē suri muidugi ärä tīskuse haigusesse. minul oli kümme last: kaheksa poiga ja kaaks tütdard. üks tütdar on mul elus, toine tütdar on mul katund, ma ei tiije, kus tämä on. tämä läks kronstatti, oli minu vennäga siēl viēl ühes kuos ja nüüd ei olē tämäst miēgisukust tiēdust tuld. praigu ma olen sin kahē kaige nuõrema lapsega sin omä elukortteris. siē on muidugi minul viēl puõlik, joūd on minul vähänd, minä ei jolē jaksand sitä peris valmis tehdä. ja voiß olla, kui nuõremp poig kasvab, ehk tämä tekēb sis señ elutua vīmāks ni, et voiß sin omä elü etespäidi elü a jada. agä praigust on ašjad ni, kus tagi puõld rahä ei jolē sāda, peris näljās ei jolē kã old, olēn ikä päiväst päivä eländ, ja rīded kã ümbär, jalanouud kã, vaivä ja viletsaid päivi en olē näht, tervis on old sitä kerda siije sādik kã hüä, kui nīmuõdi etespäidi tervis kã

¹ Sulgudes vastavad arvud eelmise, 1927. a. kohta.

pitäs viël etesi olema, säs ei jolè minul vika mitte mitägi, säs elän kohè justkui vanà parun muistegi, ja siè on nüt juo minul vïstoistkümmend aqstat on sešt aiga, kui minü naïne ärä suri, ja nüd olèn minä küskümmend kaheksa aqstat vanà. noh, ikäühele tulèb vanüs liki ja surm tulèb kà vïmäks liki ikäühele, minä ei ja kà si je ilmasanibaks ekà olè si je sädik kennegi viël meist jänd. minü veind olì kaheksakümmend kolm aqstat vanà ja oli hästi tukèv miës, ei tämil pant hiige kinni ekà mitte polt tämil misksisukust hajoust tämä ei potend. akà nüdised rahvas on enämp nï sugused kiturad ja ei jolè neije tervis enämp nï sugune kui nüd minü vennäl. meije olimme seitsmä vennä ja kaks otè, ja nüd ei elä veinduest kui minä üksl. on nièd ärä surred, vennad nï sama. minä olèn kaige nuq-remp veind ja minul on nüd seks aiga viël elädä.

Üles tähendanud Linda Pärt.

Toimetusele saadetud kirjandust.

Virittäjä 1928 — Nr. 8. Sisuks m. s.: E. A. Saarimaa — Äidinkielenopettajien valmistuksesta; J. Turunen — Kontiolahden kalastuksesta ja kalastussanoista; L. Kettunen — Pieni lisää „hyvässä“ (= lymyssä) saneen historiaan; jne.

Virittäjä 1929 — Nr. 1—3. Sisuks m. s.: E. A. Saarimaa: Tyyliseikat äidinkielenopetuksessa: Niilo Jkola — Antero Warelius ja Lönnrotin sanakirjatyö; L. Kettunen — Liivin ti'edez jälki suom. tehdas? Aarni Penttilä — Käsitteistä sana ja sane (vaihe); jne.

Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 1928. — Sisuks m. s.: J. Manninen — Übersicht der ethnographischen Sammlarbeiten in Eesti in den Jahren 1923—26; W. Wiget — Herkunft und Verbreitung der neueren germanischen Lehnwörter im Estnischen; F. Baron Stackelberg — Das älteste Wackenbuch der Wiek (1518—1544). [Kirjutis sisaldab hulka isiku- ja kolanimestid]; jne.

Üliõpilasleht 1929 — Nr. 1—4.

Kuukiri Eesti Kirjandus 1929 — Nr. 1—3. Sisuks m. s. Bernhard Linde: Ernst Peterson kirjanikuna, H. Visnapuu; Jakob Liiv luuletajana, A. Vaigla: Trikolormotiiv meie ärkamisaja lüürikas; jne.

Riigi Teataja 1929 — Nr. 1—29.

Eesti Arst 1929 — Nr. 1, 2, 3.

Ajalooline Ajakiri 1928 — Nr. 1—4.

Kasvatus 1929 — Nr. 1—4.

Looming 1929 — Nr. 1—3.

Õigus 1929 — Nr. 1—3

Vastutav toimetaja: Albert Saareste.

Väljaandja: Akadeemiline Emakeele Selts.

Eesti Kirjastus-Ühisus „Postimehe“ trükk, Tartus. 30. IV. 1929.